

”Det är lätt att man buntar ihop dem”

- En kvalitativ textanalys med genreperspektiv om
representationer av personer med
funktionshinder i svenska TV-program våren 2007

Abstract

Titel	”Det är lätt att man buntar ihop dem” - En kvalitativ textanalys med genreperspektiv om representationer av personer med funktionshinder i svenska TV-program våren 2007
Författare	Linnea Damber Berg Kristine Ålöw
Kurs	Medie- och kommunikationsvetenskap, fördjupningskurs
Termin	VT 2007
Syfte	Att undersöka och jämföra hur olika svenska tv-genres representationer av personer med funktionshinder ser ut samt huruvida dessa kan anses vara av diskriminerande karaktär.
Metod	Kvalitativ textanalys med genreperspektiv
Material	Six svenska TV-program, som sänts mellan 1 januari och 1 maj 2007, där representationer av funktionshinder har en central roll. Programmen utgör exempel på olika genrer: ”I en annan del av Köping” (dokusåpa), ”Outsiders” (dokumentärserie) ”Playa del Sol” (dramakomedi), ”Argument” (studiodebatt), ”Nya Drömjobbet” (utbildningsprogram, i form av en paneldebatt, ”Uppdrag granskning” (undersökande journalistik).
Resultat	Vi har kommit fram till att det finns både skillnader och likheter mellan representationer av personer med funktionshinder i de undersökta genrererna. De är lika i sina kategoriseringar och vaga i gränsen mellan fakta/fiktio. Skillnaderna handlar om människosyn och perspektiv på problem, lösningar och på vilket sätt de diskuteras. Vi har funnit representationer som kan anses vara av diskriminerande karaktär i samtliga genrer. Dessutom anser vi att det ringa antalet representationer av människor med funktionshinder vi funnit i urvalsprocessen är en form av diskriminering i sig.

Innehållsförteckning

<u>1</u>	<u>ETT STORT TACK TILL</u>	<u>5</u>
<u>2</u>	<u>INLEDNING</u>	<u>6</u>
<u>3</u>	<u>FUNKTIONSHINDER</u>	<u>8</u>
3.1	BENÄMNINGAR GENOM TIDERNA	9
3.2	DAGSLÄGET FÖR PERSONER MED FUNKTIONSHINDER	11
<u>4</u>	<u>REPRESENTATIONER</u>	<u>13</u>
4.1	REPRESENTATIONER ENLIGT STUART HALL	13
4.2	GERBNERNS KULTIVATIONSTEORI	15
4.3	MEDIEREPRESENTATIONER	16
4.4	STEREOTYPA REPRESENTATIONER	17
4.5	DISKURSIV DISKRIMINERING	19
<u>5</u>	<u>GENRE</u>	<u>23</u>
5.1	GENREHISTORIK	24
5.2	DEFINITIONER OCH BEGREPP	25
5.3	FAKTA OCH FIKTION I TELEVISIONEN	28
5.3.1	INTERTEXTUALITET	29
5.3.2	GENREHYBRIDISERING	30
5.4	TV-MEDIET	32
5.4.1	TV-MEDIETS EGENSKAPER	32
5.4.2	PROGRAMSTRUKTUR I TELEVISIONEN	34
5.5	CENTRALA ASPEKTER AV GENRE I TELEVISIONEN	34
5.6	GENREPERSPEKTIV PÅ FUNKTIONSHINDER I TELEVISIONEN	36
<u>6</u>	<u>SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR</u>	<u>38</u>
6.1	PROBLEMFÖRMULERING	38
6.2	SYFTE	38
6.3	FRÅGESTÄLLNINGAR	38
<u>7</u>	<u>METOD, MATERIAL OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT</u>	<u>40</u>

7.1	VAL AV METOD	40
7.1.1	ETHNOGRAPHIC CONTENT ANALYSIS	41
7.2	URVAL	41
7.2.1	MATERIAL	43
7.2.2	BORTFALL OCH ALTERNATIVT URVAL	44
7.3	UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGG	46
7.4	TILLVÄGAGÅNGSSÄTT OCH BEARBETNING	47
7.5	RELIABILITET OCH VALIDITET	49
8	<u>RESULTATREDOVISNING</u>	<u>51</u>
8.1	I EN ANNAN DEL AV KÖPING	51
8.1.1	PROGRAMBESKRIVNING OCH GENRE	51
8.1.2	REPRESENTATIONER OCH DISKURSIV DISKRIMINERING	52
8.2	OUTSIDERS	55
8.2.1	PROGRAMBESKRIVNING OCH GENRE	55
8.2.2	REPRESENTATIONER OCH DISKURSIV DISKRIMINERING	56
8.3	PLAYA DEL SOL	59
8.3.1	PROGRAMBESKRIVNING OCH GENRE	59
8.3.2	REPRESENTATIONER OCH DISKURSIV DISKRIMINERING	60
8.4	ARGUMENT	62
8.4.1	PROGRAMBESKRIVNING OCH GENRE	62
8.4.2	REPRESENTATIONER OCH DISKURSIV DISKRIMINERING	63
8.5	NYA DRÖMJOBET	65
8.5.1	PROGRAMBESKRIVNING OCH GENRE	65
8.5.2	REPRESENTATIONER OCH DISKURSIV DISKRIMINERING	66
8.6	UPPDRAG GRANSKNING	68
8.6.1	PROGRAMBESKRIVNING OCH GENRE	69
8.6.2	REPRESENTATIONER OCH DISKURSIV DISKRIMINERING	70
9	<u>JÄMFÖRANDE ANALYS</u>	<u>72</u>
9.1	LIKHETER	72
9.2	SKILLNADER	73
10	<u>SLUTDISKUSSION</u>	<u>75</u>
11	<u>SAMMANFATTNING</u>	<u>76</u>
12	<u>REFERENSER</u>	<u>77</u>
12.1	LITTERATUR	77
12.2	TIDSKRIFTSARTIKLAR	79
12.3	ELEKTRONISKA KÄLLOR	79

1 Ett stort tack till

Denna uppsats hade inte blivit vad den blev, eller kanske inte blivit alls, om det inte hade varit för ett par fantastiskt hjälpfulla personer. Vi vill först och främst tacka Monika Djerf-Pierre för att hon ställt upp och stöttat, även när det blåste kallt och uppsatsarbetet fick förlängas över sommaren. Tack för all peppning och alla bra kommentarer. Vi vill även tacka Ann-Sofie Magnusson som hjälpte oss med introduktion till ämnet och med uppslag till vår litteratursökning.

Linnea & Kristine

Jag vill tacka Kristine för att hon sagt till när det är nog och dags att gå hem och lägga sig. Tack för att du tröstat och brytt dig om och tänk att det gick vägen, trots allt! Och ett stort tack till Pelle, för att du finns.

Linnea

Jag vill tacka Linnea för det tunga lass hon dragit trots alla motgångar, de har varit många! Jag är oerhört imponerad av din ihärdighet och din fantastiska insats. Tack för att du hållit mig på banan! Det låter kliché men jag vill tacka min familj för att de orkat med mig under den här tiden. Dessutom ett speciellt tack till Ylva för att du stöttat mig och erbjudit din hjälp!

Kristine

2 Inledning

Att undersöka tv är spännande. Många har ett starkt förhållande till ”dumburken” hemma i vardagsrummet och alla har någonting att säga om televisionens fördelar och baksidor. När vi blev erbjudna att skriva denna uppsats, å Handikappförbundens samarbetsorgans vägnar, var det kombinationen av att studera något välkänt, televisionen, i kombination med ett för oss mindre familjärt område, funktionshinder, som väckte vårt intresse. Lite lustigt är det då kanske att summera några av våra erfarenheter av uppsatsarbetet med att televisionen som medium och fenomen sträcker sig långt utanför de vardagliga kunskapsramarna. Samtidigt är funktionshinder, när man har fått upp ögonen för det, mer vardagligt och nära än vi tidigare förstått. Det hade vi aldrig fått erfara om vi suttit hemma i tv-soffan.

Cirka 10 % av Europas befolkning, minst 1,8 miljoner människor i Sverige,¹ har någon form av funktionsnedsättning, vilket tyder på att det är ett ämne som berör många. Vid händelse av en olycka kan vem som helst snabbt och oväntat sälla sig till den skaran. Istället för att då tala i termer om funktionshindrad/icke-funktionshindrad så kan man istället se det som en skala varefter vi alla placeras och att en människa utan funktionshindrad alltid bara är ”temporarily able-bodied”.² Enligt det här synsättet så är detta inte ett ämne som bara rör de cirka 550 miljoner människor med funktionshinder som finns i världen,³ det ligger mycket närmre än så, det rör alla människor. Televisionen är vårt mest populära medium och det medium som vi ägnar mest uppmärksam tid åt. De bilder som tv matar oss med varje dag, spelar roll för hur vi sedan uppfattar världen. Just därför är det oerhört viktigt att undersöka de bilder som förmedlas av olika minoritetsgrupper, däribland personer med funktionshinder. Fiske skriver att:

”Television does not ‘cause’ identifiable effects in individuals; it does, however, work ideologically to promote and prefer certain meanings of the world, to circulate some meanings rather than others, and to serve some social interests better than others.”⁴

Denna uppsats är skriven i syfte att undersöka och jämföra hur olika svenska tv-genres representationer av personer med funktionshinder ser ut samt

¹ <http://www.hso.se/start.asp?sida=291>, besökt 2007-08-19

² Riley, 2005, s. 8

³ Jaeger, 2005, preface s.ix

⁴ Fiske, 1987, s. 20

huruvida dessa kan anses vara av diskriminerande karaktär. Uppsatsen inleds med ett kapitel om funktionshinder, historik och definitioner. Det följs utav två kapitel som presenterar våra teoretiska utgångspunkter varav det första handlar om representationer och medierepresentationer. Det andra beskriver genrer som kategorisering och tolkningsram för, och televisionen som medium och förmedlare utav, representationer. Sedan har vi sammanställt problemformulering tillsammans med uppsatsens syfte och frågeställningar varpå metod och materialkapitlet inleds. Där beskriver vi även urvalsfrågor och annan metodproblematik. Därpå följer resultatredovisningen som är strukturerad programvis och därefter den sammantagna analysen ur ett genreperspektiv. Uppsatsen avslutas med en slutdiskussion.

3 Funktionshinder

*”Verksamheten inom Handikappförbundens samarbetsorgan anknyter till det miljörelaterade handikappbegreppet. Det utgår ifrån att en människa har en skada eller sjukdom, som i sin tur ger en funktionsnedsättning. Om den som har en bestående funktionsnedsättning möter betydande svårigheter i sin dagliga livsföring, uppstår ett handikapp mellan personen och det övriga samhället.”*⁵

Det miljörelaterade handikappbegreppet utvecklades under början av 1980-talet i en klassifikation från FN:s Världsgesundhetsorganisation, WHO, och innebär att handikapp i första hand inte ses som en egenskap hos individen utan att det istället uppstår i mötet mellan individen och miljön. Den person som har en skada som ger någon form av funktionsnedsättning blir mer eller mindre handikappad i sin omgivning beroende på hur miljön är utformad. Miljön kan göras mer tillgänglig och på så sätt begränsas effekterna av ett funktionshinder i interaktionen med samhället och dess miljö.⁶

Begreppet funktionsnedsättning inbegriper ett stort antal olika funktionshinder i olika befolkningsgrupper runt omkring i världen. Funktionsnedsättning kan vara en konsekvens av fysiska eller intellektuella skador, sjukdomar, hörsel- eller synskador, medicinska tillstånd eller psykiska sjukdomar, antingen de är av bestående eller övergående natur.⁷ År 2005 fanns cirka 550 miljoner människor med någon form av funktionshinder i världen och endast 15 procent av dessa var medfödda.⁸ Trots den vanliga förekomsten så är det ändå ett omtvistat diskussionsämne i samhället. Det går inte att säga att funktionshinder handlar om de yttre faktorerna eftersom många funktionshinder inte syns vid första anblicken. Det är heller inte lätt, om ens möjligt, att dra en skarp linje mellan personer som har eller inte har ett funktionshinder. Vid vilken grad av funktionshinder kan en person anses ”möta bestående svårigheter i sin dagliga livsföring”? Är det en subjektiv bedömning från personens sida, en medicinsk bedömning ifrån sjukvårdens sida, en social eller politisk bedömning? Det finns de som anser att det, istället för att tala om en uppdelning mellan funktionshindrade/icke-funktionshindrade, är mer relevant att tala om en flytande skala från exempelvis en mindre hörselnedsättning till att inte höra något alls. Den stora ma-

⁵ <http://www.hso.se/start.asp?sida=7935> besökt 2007-08-19

⁶ Förhammar, 2004, s.33-38

⁷ Bengtsson Levin & Nelson i Förhammar, 2002, s.105

⁸ Jaeger, 2005, preface s.ix

joriteten utav alla människor placerar sig då utmed skalan, snarare än i den ena eller andra gruppen.⁹ Värt att tänka på är också det faktum att en viss placering utmed skalan inte behöver vara någonting konstant. En olycka, insjuknande eller en försämring eller förbättring av tidigare symtom kan med omedelbar verkan förändra förutsättningarna för en människa. Riley skriver exempelvis att en person utan funktionshinder är alltid bara ”temporarily able-bodied”.¹⁰

Genom att klassificera och kategorisera ordnar och åtskiljer vi både människor och saker och ting exempelvis man/kvinna, katt/hund och svart/vitt.¹¹ I vår undersökning måste vi kategorisera för att kunna uttala oss och diskutera kring vår problemformulering. Därför måste vi utgå ifrån en specifik definition av funktionshinder. ”(...) *persons with disabilities could be identified by the presence of two unifying and interrelated factors: (1) having an ongoing physical or mental condition that society deems unusual, and (2) facing discrimination and exclusion as a result of having a condition that society deems unusual.*”¹² Det är denna definition av funktionshinder, som fokuserar på samhällets syn på vad som är normalt och icke-normalt, vi kommer att använda oss av fortsättningsvis i denna undersökning.

3.1 Benämningar genom tiderna

I dokument från 1600-talets slut omnämns ”döva”, ”blinda” och ”dumba” för första gången i Sverige. Ett samlingsnamn fanns, för personer med funktionshinder saknades, men de ansågs tillhöra ”de fattiga” i samhället tillsammans med gamla, änkor och sjuka människor. Under 1700-talet började man använda samlingsnamn som ”abnorma” och ”invalider”. Detta var uttryck och föreställningar som levde kvar ända till mitten av 1900-talet. Under 1700-talet skedde även en förändring i hur man såg på personer med funktionshinder. Vilka uttryck man använt är intressant, då det ger en indikation om sättet man såg på människor med funktionshinder. Att samlingsnamn skapades antyder att samhällets syn förändrades samtidigt och i motsvarande riktning, det vill säga emot en större kategorisering och uppdelning.¹³

I och med välfärdsprojektet, som inleddes under efterkrigstiden, 1945 och framåt, blev man mer mån om att värna om samhällets alla grupper i lika hög grad, däribland människor med funktionshinder. Staten såg det som sin

⁹ Riley, 2005, s.8

¹⁰ Riley, 2005, s.8

¹¹ Jaeger, 2005, s.10

¹² Jaeger, 2005, s.6

¹³ Förhammar, 2004, s.34-43

uppgift att ta hand om medborgarna. Extra stöd och hjälp skulle erbjudas de som hade behov av det. Den här nya kategoriseringen var dock omtvistad. Många såg det bara som en ny benämning på det gamla "fattigdomskollektivet". Att det bara var ett nytt sätt att befästa makten, åtskilja människor och skapa "vi" och "dem" relationer människor emellan.¹⁴ Under 1960-talet fick begreppet "handikapp" sitt stora genombrott. "Handikapp" innebär, i sin allmänna betydelse, en belastning eller ett hinder. Parallellt med "handikapp" använde man andra benämningar för människor med psykiska funktionshinder, något som förändrades under 1980-talet då handikappad blev samlingsnamnet för alla former av funktionshinder. Vid denna tid publicerade FN:s Världsgesundhetsorganisation WHO sina klassifikationer vilka fick stor internationell genomslagskraft.¹⁵ Vi inledde kapitlet med det miljörelaterade handikappbegreppet, som introducerades här. Idag är det detta, tillsammans med "funktionshinder", som är de vanligast förekommande begreppen när man talar om funktionshinder på ett allmänt plan. I Nationalencyklopedin förklaras ett funktionshinder som en "begränsning av en individs fysiska eller psykiska funktionsförmåga."¹⁶ När man talar om specifika funktionshinder används ofta andra benämningar såsom "synskada", "hörselskada", "rörelsehinder" med flera. Jaeger menar att "*The importance of language may be best understood by comparing the implications of using the term 'disabled person' as opposed to 'person with a disability'*"¹⁷ Han menar att det finns en viktig skillnad mellan att använda termer där man i första hand fokuserar på människan och termer som i första hand fokuserar på funktionshindret. De förändringar som skett på begreppsplanet kan ligga till grund för utveckling som skett på det sociala planet, även där bör fokus flyttas från funktionshindret och till individen.¹⁸

Den konklusion vi kan dra av de förändringar som skett begreppsmässigt är att de följts samman med hur samhällets syn på funktionshinder och personer med funktionshinder har förändrats. Hur man benämner, beskriver eller talar om människor med funktionshinder påverkas helt klart av samhällets syn på desamma. Samtidigt påverkar de benämningar och beskrivningar som cirkulerar, inte minst i medierna, människors syn på personer med funktionshinder och i slutändan samhällets bild. Samhällssynen påverkar i sin tur hur personer med funktionshinder behandlas, vilket bemötande man får, vilka politiska beslut som tas och ifall det förekommer social diskriminering eller ej.

¹⁴ Söder, 1982, s.27

¹⁵ Förhammar, 2004, s.33-38

¹⁶ http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?h_search_mode=simple&h_advanced_search=false&t_word=funktionshinder, besökt 2007-08-19

¹⁷ Jaeger, 2005, s.4

¹⁸ Jaeger, 2005, s.3

3.2 Dagsläget för personer med funktionshinder

Det finns fortfarande mycket missförstånd och diskriminering när det gäller synen på människor med funktionshinder. Under de senaste åren har det ändå skett en viss förändring på hur samhället ser på människor med funktionshinder, samt hur man arbetar för lika villkor. Trots dessa förändringar är människor med funktionshinder fortfarande i minoritet vad gäller status och social makt världen över. I vissa U-länder har man berövat människor med funktionshinder sina rättigheter och livsvillkoren är inte jämlika. Detta kan innebära att individer med funktionshinder inte får utbildning, lämnas till socialtjänsten, får tugga på gatan eller att man rent utav behandlas som om man inte fanns. Benämningarna skiljer sig också i vissa av dessa länder, jämfört med det miljörelaterade begreppet som WHO utarbetade. På vissa språk används ord som direkt översatt betyder oanvändbara eller hjälplösa, för att beskriva personer med funktionshinder.¹⁹

Vilka benämningar man använder har, enligt Jaeger, stor betydelse för hur samhället arbetar för förändring. Han säger att *"If persons with disabilities are socially excluded and classified as having little value, then few efforts are made by the society to provide equal access"*.²⁰ Människor med funktionshinder kämpar fortfarande för fysisk, intellektuell och samhällelig åtkomst. Detta innebär att alla rent fysiskt skall ha samma tillträde till platser och att alla skall ha samma tillgång till olika sorters information i samhället.²¹

Om man tillskriver människor med funktionshinder större värde, så kommer frågor om lika tillgång och villkor bli viktiga i samhällsdebatten.²²

Många benämningar relaterar till människor med funktionshinder som inkapabla att fungera "normalt" i samhället på ett eller annat sätt. Exempelvis betyder funktionshindrad att man är "hindrad att fungera" och invalid att man är "icke-gällande". Enligt den definition vi valt att använda oss av så är människor med funktionshinder "ovanliga" enligt samhällets normer. Vårt samhälle har höga normer och värderingar när det gäller arbete och förmåga att försörja sig själv och som vi nämnt tidigare så påverkas vår syn på människor med funktionshinder av hur man benämner dem. Detta i sin tur skulle kunna innebära att samhällets syn på människor med funktionshinder blir att de är "icke-fungerande" att försörja sig själva och sköta ett arbete. Idag cirkulerar många begrepp, exempelvis via medierna, som på olika sätt återger

¹⁹ Jaeger, 2005, s.45-47

²⁰ Jaeger, 2005, s.63

²¹ Jaeger, 2005, s.63-69

²² Jaeger, 2005, s.63

bilder av människor med funktionshinder, dessa kan spela stor roll för hur den sociala situationen ser ut.

Medietexter kryllar av olika typer utav representationer som får betydelse för hur vi sedan ser på till exempel den händelse, situation eller person som beskrivits. En representation kan enkelt beskrivas som en återgiven bild eller beskrivning utav någonting. Mediernas representationer kan medföra konsekvenser i de fall de inte överensstämmer med verkligheten och de bilder vi skapar riskerar att bli felaktiga. Om somliga representationer utesluts eller framställs ensidigt eller negativt kan de anses vara diskriminerande. Att särbehandla med språkliga medel kallas för diskursiv diskriminering. Vad det innebär i praktiken och hur det kan ligga till grund för samhällelig särbehandling är en utav våra viktigaste utgångspunkter och vi kommer att diskutera detta närmare i nästa kapitel.

4 Representationer

Språk, texter och bilder är något som vi dagligen använder oss av för att representera verkligheten. Med text menas här såväl skriven text som bilder eller rörlig bildmaterial.²³ Ordet representation betyder ursprungligen ”att presentera igen” men senlatinets påverkan har lett till en betydelse som lutar mer åt att ”stå för” något.²⁴ När man i medieforskningen pratar om representation hänvisar man oftast till en skildring av olika typer av företeelser. Representation är inte en fullständig återspeglning av någonting utan alltså en sorts framställning, eller konstruktion, av verkligheten.

4.1 Representationer enligt Stuart Hall

*”Representation is the production of the meaning of the concepts in our minds through language. It is the link between concepts and language which enables us to refer to either the ‘real’ world of objects, people or events, or indeed to imaginary worlds of fictional objects, people and events.”*²⁵

Representation är enligt Stuart Hall det som binder ihop mening och språk med kultur. Det är en central och viktig del i vårt kultur- och meningsskapande. Genom språket tillskriver vi saker och ting mening och det är på detta sätt vi producerar och utbyter meningar. Dock kan meningar bara utbytas om vi har någon sorts gemensam tillgång till språk och det är just därför, menar Stuart Hall, som språket spelar en så central roll för meningsskapandet. Vi använder oss av olika tecken och symboler i form av bilder, ljud och objekt för att förklara för andra människor vad vi tycker, tänker och känner, alltså fungerar språket som ett sorts representationssystem.

Stuart Hall urskiljer tre olika skolor när det gäller kopplingen mellan språk och representation. För det första finns den *reflektiva* skolan där man menar att språket reflekterar en betydelse som redan finns i verkligheten. Mening ligger alltså i människan, objektet, idén eller händelsen i den verkliga världen och språket fungerar bara som en spegel som reflekterar den sanna mening som redan existerar. Den andra skolan som Hall tar upp är *intentionella* skolan som istället fokuserar på avsändaren och hur språket främst uttrycker den mening som denne avsett. Talaren eller författaren markerar sin egen uppfattning av världen genom språket. Den tredje och sista skolan är den *konstruktivistiska* skolan där man anser att språket spelar en betydande roll

²³ McQuail, 2005, s.385

²⁴ Gripsrud, 2002, s. 25

²⁵ Hall, 1997, s. 17

för meningsskapandet. Varken objekt eller företeelser i sig själva eller den enskilda avsändaren är kapabla att fastställa mening i språket. Istället konstruerar vi själva vår egen mening genom att använda oss av representativa system, tankar och tecken. Meningsskapandet är en process i två steg. Inledningsvis bearbetas och utvecklas tankar och idéer hos människan, objekt, känslor och händelser sätts i relation till varandra. Utifrån vilken förförståelse vi har ser olika personer sin omvärld på olika sätt. Personer som tillhör samma kulturella gemenskap har däremot ofta samma förförståelse och kan utbyta mening. För att kunna göra detta behöver vi dock ett gemensamt språk. Språket och kommunikationen mellan människor är således det andra steget i meningsskapandeprocessen.²⁶

Inom den konstruktivistiska skolan kan man urskilja flera olika inriktningar, en av de mest framträdande är semiotiken, som fokuserar på språk och hur användningen av tecken i språket hjälper till vid meningsskapandet.²⁷ Begreppet semiotik grundlades av Saussure och har vidareutvecklats av bland annat Barthes. Ett tecken innebär inom semiotiken en länk mellan det tankemässiga innehållet och hur detta kommuniceras. Kommunikationen kan rent praktiskt bestå av figurer, bilder, ord i form av ljud eller text samt mer abstrakta uttryck vilka förbinds med en viss idé eller föreställning. Förbindelsen är kulturellt skapad och således en konvention som vi inte hanterar på ett medvetet plan.²⁸

Diskursiv teori är en vidareutveckling av semiotiken som fokuserar på hur diskurs och diskursiva praktiker producerar kunskap. Diskurs kan enkelt förklaras som ett samlingsnamn för de infallsvinklar, begrepp, sätt att resonera, frågeställningar och så vidare som tillämpas inom ett visst område. Foucault, som är starkt förknippad med den konstruktivistiska skolan, menar att kunskap och mening skapas genom en diskurs. Denna produktion av kunskap är i sin tur förknippad med maktfrågor inom diskursen. För Foucault är makt inget enkelt begrepp som är en fråga om politik- eller klassrelationer.²⁹ Istället menar han att det finns en sorts cirkulation av makten som alla är del utav, vare sig man anses mäktig eller maktlös.³⁰ Man kan alltså vara mäktig i ett sammanhang men totalt maktlös i ett annat, makten cirkulerar. Följaktligen är det viktigt att analysera hela den diskursiva formationen som en text tillhör.³¹

²⁶ Hall, 1997, s. 15-28

²⁷ Hall, 1997, s. 30-41

²⁸ Gripsrud, 2002, s. 137-141

²⁹ Månsson, 2003, s. 360

³⁰ Hall, 1997, s. 261

³¹ Hall, 1997, s. 41-51

Vi vill i fortsättningen använda oss av en textnära definition av diskurs där kultur spelar viss roll men där diskurs är något snävare. Foucault avser med diskurs *"en regelstyrd framställning av utsagor, begrepp, teser, och teorier som sammantagna utgör en serie av artikulerade föreställningar om någonting"*³², och vi kommer då att ligga närmare denna definition. Senare i kapitlet kommer vi att introducera begreppen kultur och kulturella tolkningsramar som något vi kommer att använda oss av, just därför vill vi skilja kultur från diskurs. Fiske menar att *"Discourse is a language or system of representation that has developed socially in order to make and circulate a coherent set of meanings about an important topic area."*³³. Även den här definitionen kommer att ligga till grund för vår användning av begreppet diskurs.

4.2 Gerbners kultivationsteori

Gerbner använder begreppet verklighetsbilder i sin kultivationsteori och avser nästintill detsamma som Hall gör då han talar om representationer. Gerbner fokuserar i sin teori på hur mediernas representationer ligger till grund för hur vi skapar våra verklighetsbilder. Med den menar han att medierna, och då televisionen i synnerhet, är de källor som primärt förmedlar bilder för människor att förstå sin omgivning utifrån.³⁴ Gerbner argumenterar för att vi redan från barndomen tar del av samma massproducerade bilder, via televisionen, och att vi steg för steg tar till oss denna syn på omvärlden som en sann representation av verkligheten. Med denna bild som utgångspunkt formar vi människor våra värderingar och de förförståelser som vi sedan tolkar vidare intryck utifrån. *"The repetitive "lesions" we learn from television, beginning with infancy, are likely to become the basis for a broader worldview, making television a significant source of general values, ideologies, and perspectives as well as specific assumptions, beliefs and images."*³⁵ Den process som beskrivits kallar Gerbner för kultivering.³⁶ TV-tittarna kultiveras in i gemensam uppfattning om verkligheten och vad det innebär att vara till exempel vit/svart, kvinna/man.³⁷ Liksom funktionshindrad/icke-funktionshindrad. Man kan tolka det som att vi alla skapar exakt samma verklighetsbilder och att representationer påverkar oss alla på samma sätt. Men tyngdpunkten hos den konstruktiva skolan är att medierepresentationerna inte skapar en komplett verklighetsbild. Snarare är meningsskapande och förståelse av vad som är centralt en process som

³² Månsson, 2003, s.352

³³ Fiske, 1987, s.14

³⁴ Gerbner, 2002, s.193-195

³⁵ Gerbner, 2002, s.203

³⁶ Gerbner, 2002, s.197

³⁷ Edström, 2006, s.11

ningsskapande och förståelse av vad som är centralt en process som alstras hos oss med utgångspunkt medierepresentationerna.³⁸

Det är främst den konstruktivistiska inriktningen, och då specifikt den diskursanalytiska vidareutvecklingen, vi kommer att använda oss av i vår undersökning. Vi utgår ifrån att det som skildras i media är en konstruktion som inte ger oss en objektiv eller komplett bild av verkligheten men ändå, utifrån kultivationsteorin, spelar mediernas representation stor roll i hur vi skapar våra verklighetsbilder. Medierepresentationer kan dessutom förstås som en diskurs, där samtliga infallsvinklar, begrepp, sätt att resonera, frågeställningar och så vidare ligger till grund för vårt meningsskapande och vår omvärldsförståelse. Man kan enkelt säga att vi konstruerar vår bild av verkligheten utifrån mediebilder blandat med vår förförståelse och våra tidigare erfarenheter. Ju mindre egna erfarenheter vi har av ett fenomen, desto större roll spelar mediernas representationer för vår förståelse.

4.3 Medierepresentationer

Fiske menar att televisionen producerar verkligheten snarare än att reflekterar den. Medierna är delaktiga i att skapa den verklighet vi lever i. Deras representationer är konstruktioner och återger inte en fullständig bild av verkligheten. Dessa ofullständiga bilder får sedan, genom att vi bygger vårt handlande på våra verklighetsbilder, möjlighet att påverka den verklighet vi lever i. Till exempel framställer medierna berättelser som påverkar vår syn på vad som är möjligt och önskvärt, när det gäller olika minoritetsgrupper.³⁹ Berube (citerad i Jaeger) sammanfattar sambandet med att:

*”The cultural representation of people with disabilities affects our understanding of what it means to be human; in more practical terms, it affects public policy, the allocation of social resources, and the meaning of civil rights.”*⁴⁰

Mediernas representationer av olika samhällsgrupper kan framkalla starka känslor. Ju mer delaktiga de enskilda gruppmedlemmarna känner sig i gruppen, desto starkare kan dessa känslor vara. Kön, etnisk bakgrund, religions-tillhörighet, sexualitet eller funktionshinder är bara några exempel på olika grupp-kategorier som är centrala i medieframställningar. Representation av minoritetsgrupper i media ses som en viktig fråga i samhället. Begränsningar i tryck- och yttrandefriheten har till och med införts när det gäller hur vissa grupper får framställas i medierna. Etnicitet, sexuell läggning eller kultu-

³⁸ Hall, 1997, s.25-26

³⁹ Fiske, 1987, s.21-33

⁴⁰ Berube, 1997, pp. B4-B5 i Jaeger, 2005, s. 95

rell bakgrund är faktorer vi inte kan förändra och just därför anses orimliga representationer, speciellt nedvärderande och kränkande sådana, som särskilt känsliga i dessa fall. Samma sak gäller religiös tillhörighet, där individen själv gjort ett val och nedvärdering av detta då innebär kränkning av individens egna val.⁴¹

Ghersetti menar att medierna bidrar till att vidga medborgarnas vyer, men samtidigt även begränsa och förenkla dem genom stereotypa bilder bland annat. Hennes rapport ”Bilderna av funktionshinder” visar på att representationer av människor med funktionshinder i medierna är mer förenklad och stereotyp än den av andra aktörer.⁴² Jaeger menar att denna typ av negativa bilder av människor med funktionshinder förekommer i all media, både press och tv. När medierna publicerar bilder av barn med funktionshinder, inlagda på sjukhus, kopplas funktionshinder samman med sjukdom och lidande. Den här typen av bilder menar Jaeger kan göra människor med funktionshinder till föremål för andra människors nyfikenhet och den humana aspekten försvinner.⁴³

Det finns ytterst lite studier av publikens reaktioner och reflektioner omkring TV-program där människor med funktionshinder förekommer. Men att medierepresentationerna spelar roll för publiken är väl känt. Ljuslinder använder i sin avhandling begreppet ”De Andra” som benämning på ett annorlundaskap som konstrueras både genom kategorisering och värdering. Människor värderar automatiskt ”De Andra” nedsättande i förhållande till sig själva, de blir symboler för ett annat värde, vanligtvis något som man ogillar, känner avsky gentemot eller är rädd för. Ljuslinder menar på att när SVT reproducerar personer med funktionshinder och deras annorlundaskap är risken överhängande att föreställningar återskapas och befästs om människor med funktionshinder som just ”De Andra”. Med dessa följer värderingar om någon slags icke-fullvärdiga samhällsmedlemmar.⁴⁴

4.4 Stereotypa representationer

Vi människor har ett behov av att ständigt förenkla omvärldens intryck och detta gör vi genom att generalisera saker och ting, vi underlättar på detta sätt för oss själva när vi skall tolka ny information. Vi använder olika metoder för att göra detta, exempelvis genom att typifiera eller stereotypifiera. Stuart Hall refererar till Richard Dyer som i sin tur gör en viktig åtskillnad mellan

⁴¹ Gripsrud, 2002, s. 28

⁴² Ghersetti, 2007, s. 37-38

⁴³ Jaeger, 2005, s. 95-98

⁴⁴ Ljuslinder, 2002, s. 163

dessa två. Dyer menar att vi använder oss av olika *typer*, alltså *typifiering* för att tillskriva människor eller föremål mening. Typifiering är en förenklad form av kategorisering där vi refererar till saker och ting utifrån generella mönster. Processen präglas av kulturella konventioner. När det gäller typifiering av människor baserar vi ofta denna på få och lätt urskiljbara karaktärsdrag. Tillhörighet i olika grupper tilldelas exempelvis utifrån den roll de har, den sociala klass eller nationalitet de tillhör. Vår bild av hur en människa är, byggs upp genom att vi placerar honom/henne inom dessa olika typer.

Stereotypifiering innebär, enligt Dyer, att vi överdriver, simplificerar och fixerar olika personlighetsdrag hos människor. Vi skiljer genom stereotypifiering det normala och acceptabla från det onormala och oacceptabla och stänger ute sådant som inte passar in. En föreställning om en speciell person, grupp, händelse eller institution baseras ofta på någon fördom som det inte undersökts huruvida den är sann eller inte. Genom stereotypifiering grupperas vi människor utifrån normer och framställer de som inte innefattas av dessa normer som ”de andra”. Detta upprätthåller den symboliska sociala och hierarkiska ordningen samt sätter upp symboliska gränser mellan det normala och det avvikande, det normala och det onormala, ”vi” och ”dem”.⁴⁵

Stereotyper kopplas lätt till olika typer av maktutövning. Somliga grupper ses som viktigare än andra. Somliga grupper har möjlighet att föra vidare stereotypa bilder utav andra grupper. Stereotyper framträder enligt Stuart Hall där maktobalanserna är som tydligast.⁴⁶ Som vi nämnde tidigare går Foucaults tankar ut på att makten cirkulerar, är man mäktig i ett sammanhang behöver inte det nödvändigtvis betyda att man är mäktig i ett annat.⁴⁷ När vi tänker på makt så får vi ofta en bild av en sorts fysisk makt som tvång eller någon form av restriktioner men Hall berör andra även typer. Bland dessa finns exempelvis makt i representationer där makten ligger i att ha auktoritet att tilldela och klassificera saker, även människor.⁴⁸ Man skulle kunna knyta samman denna typ av makt med symbolmakten som är en av de maktdimensioner som sociologen Steven Lukes talar om. Denna maktdimension handlar om våra tankar, vad vi tycker är viktigt, och att massmedia är en viktig förmedlare av denna makt.⁴⁹ Det är inte så enkelt som att säga att vem som helst kan diskriminera någon annan, det finns alltså en maktdimension att ta hänsyn till. Exempelvis är en stereotyp framställning

⁴⁵ Hall, 1997, s. 257-261

⁴⁶ Hall, 1997, s. 258

⁴⁷ Hall, 1997, s. 261

⁴⁸ Hall, 1997, s. 259-261

⁴⁹ Petersson & Carlberg, 1990, s.11

av en politiker inte diskriminerande på samma sätt som en stereotyp bild av en människa med funktionshinder, eller en invandrare, då den förstnämnde besitter en maktposition i förhållande till de senare. Det handlar alltså även om vem som har makt att skapa stereotyper och konsekvenserna av desamma.

Vi har talat om medierepresentationer som de olika typer av bilder som vi tar del av via mediernas innehåll. Stereotypifiering är en form av representation som inte stämmer överens med verkligheten och vars konsekvenser kan bidra till att de personer som blir stereotypifierade särbehandlas eller på annat sätt diskrimineras. Representationer sedda ur ett helhetsperspektiv på texten i fråga, eller ett diskursperspektiv, kan vara diskriminerande på andra sätt än enbart genom stereotypifiering. Diskursiv diskriminering är ett begrepp som täcker de representationer som är diskriminerande på ett sätt som kan anses bidra till diskriminering ute i samhället eller inom den kulturella och politiska sfären. Då vi beskrivit tidigare att det främst är representationer där publiken har få egna erfarenheter som har stor betydelse för våra verklighetsbilder, och i förlängningen för enskilt och kollektivt handlande, är diskursiv diskriminering särskilt intressant i de fall där bilderna eller erfarenheterna är få.⁵⁰

4.5 Diskursiv diskriminering

I ”Diskursiv diskriminering: en typologi”⁵¹ skriver Kristina Boréus att diskriminering innebär *orättfärdig negativ särbehandling av människor, kopplad till deras (tillskrivna) grupptillhörighet*.⁵² Det kan vara en mycket medveten handling men kan även ske genom handlingsmönster där en grupp utsätts för negativ särbehandling utan att individer ens inser att de behandlar andra sämre. Det är viktigt att undersöka dessa handlingsmönster och se till diskursen, de språkliga praktiker som berör något specifikt i sammanhanget. Diskursiv diskriminering är således den diskriminering som utförs genom språkliga tillämpningar.

En förutsättning för diskursiv diskriminering är att människor typifieras, på samma sätt som typifiering utgör grunden till stereotypifiering. Typifiering, eller kategorisering är en språklig aktivitet som vi ständigt använder oss av för att reda ut alla de intryck omvärlden översköljer oss med varje dag. Vi använder oss av olika kategorier och olika grader av kategorisering beroende på vilken social miljö vi är uppväxt och befinner oss i, speciellt när det

⁵⁰ Fiske, 1987, s.21-33

⁵¹ Boréus, 2005

⁵² Boréus, 2005, s.122

gäller kategorisering av människor. En förutsättning för kategorisering är distansering, som kan relateras till begreppet diskursiv diskriminering. Den diskursiva diskrimineringen utgår ifrån att ”vi” och ”de” placeras in i kategorier var för sig och sammanhanget avgör vilken grupp vi tillhör. Distansering i sin tur uppstår när människor, som ser sig vara del av samma grupp, bygger upp ett psykologiskt avstånd till ”de andra” och kan ta sig olika språkliga uttryck, bland annat genom benämning och beskrivning. För att detta skall kunna uppstå måste ”de andra” definieras och kategoriseras.

Boréus urskiljer fyra typer av diskursiv diskriminering som alla är olika former av negativ särbehandling med språkliga medel. Den första formen är *exkludering*. Exkludering kan ses som en form av social utestängning där man med hjälp av språkliga sammanhang och språkets hjälp stänger ute grupper. Två huvudformer av urskiljs och dessa är *exkludering av röster* samt *osynliggörande*. Det förstnämnda inträffar när en grupp stängs ute från en diskussion som är av betydelse för dem. Detta kan ske i olika grad. Den sistnämnda sker när gruppens omnämnanden och representationer utestängs. Det kan vara så att underrepresentation är ett tecken på att dessa grupper inte ses som särskilt intressanta. Det som man inte visar kan vara sådant som man helst vill gömma undan. Det finns sociala och psykologiska behov för oss människor att synliggöras och just därför ses osynliggörande som starkt kränkande. Men även om grupperna får synas i medierna så behöver det inte vara positivt, förknippas gruppen med negativa aspekter så blir även representationen negativ. Ett exempel på exkludering är ifall alla som deltar i samhällsdebatter på tv skulle vara män och inga kvinnor skulle medverka. Kvinnorna vore i så fall representativt exkluderade från den specifika diskursen. Om exempelvis en debatt äger rum angående arbetstillfällen för människor med Aspergers Syndrom i en viss kommun och det i panelen sitter en kvinna från kommunfullmäktige, en mamma till en pojke med Aspergers Syndrom samt en representant från svenskt näringsliv, men dock ingen människa som faktiskt har Aspergers Syndrom, är detta ett exempel på exkludering. Detta innebär dock inte att alla grupper måste delta i samtliga samhällsdebatter. Exkludering inträffar då en grupp som på något sätt berörs av ämnet som diskuteras inte tillåts medverka i debatten.

Den andra formen av diskursiv diskriminering som urskiljs är *nedvärdering* och förekommer när ”de andra” framställs som sämre än den egna gruppen. Denna form kan ta sig uttryck genom olika typer av talhandlingar, bland annat genom benämning och beskrivning. Den första av dessa blir negativ när det finns andra mer positiva och neutrala benämningar att välja mellan men man ändå väljer de negativa. När det gäller beskrivningar som räknas som nedvärdering så kan individer beskrivas i nedsättande termer och dessutom sorteras in i en kategori. Nedvärdering kan också ta sig uttryck genom asso-

ciationer utan att talhandlingarna på något sätt är nedvärderande. Ifall en fullt seende person, i ett reportage kring synskador och arbetslöshet, hade framställts som mer kapabel och mer arbetsam än en person med någon form av synskada, hade representationen av den senare varit nedvärderande.

Objektifiering är den tredje formen av diskursiv diskriminering. Med detta menar man att människor i olika avseenden behandlas som om de vore ting. Det finns olika sätt som detta kan göras på och det som kommer vara av mest relevans i vår undersökning är *denial of subjectivity* som innebär att människor förnekas sin subjektivitet i den bemärkelse att man behandlar dem som om de saknar egen vilja, önskemål, känslor och behov. Detta blir till negativ särbehandling när en part objektifierar en annan medan den andra parten inte har samma möjlighet att göra detsamma, en sorts makt-asymmetri. Om personer med psykiska funktionshinder i en politisk debatt enbart omtalas i sammanhang där de skall ”tas om hand”, ”skötas om” eller som ”vårdtagare” är det en form av objektifiering där personernas egen vilja eller handlingskraft utelämnas ur diskussionen.

Den fjärde och sista formen av diskursiv diskriminering är *förslag som pekar mot icke-språklig negativ särbehandling*. Denna typ är mycket nära förknippad med icke-språkliga praktiker. Det är främst argumentation som är av intresse och kan operationaliseras till behandling som är utmärkande för en viss grupp och som skadar medlemmarna i den gruppen antingen psykiskt, fysiskt eller socialt. Föreslås det i en dokumentärserie att personer med Downs Syndrom inte borde få skaffa barn för att de är inte är lämpliga som föräldrar är det ett förslag som kan leda till icke-språklig negativ särbehandling i form av policys eller politiska beslut eller samhällseliga konventioner som pekar i den riktningen.

Diskursiv diskriminering är representationer som på något sätt bidrar till negativ särbehandling av personer som räknas till de grupper som framställs. Att en representation är diskriminerande, eller vad en representation innebär – vilken betydelse den har, hur den skall förstås eller tolkas – kan variera utifrån vilka tolkningsramar som den specifika representationen förstås utifrån. Vi har tidigare talat om kulturella tolkningsramar i samband med den konstruktivistiska skolans sätt att beskriva representationer och vår förståelse av dem. I nästa avsnitt skall vi tala om ett annat slags kulturella tolkningsramar: genrer. Med hjälp av genrer kan vi sortera representationer och få hjälp med att tolka deras kulturella innebörd. Att studera representationer utifrån ett genreperspektiv bidrar med ett sätt att förklara varför en representation kan anses vara diskriminerande i ett genrespecifikt sammanhang, men kanske inte i ett annat. Att omnämna personer med funktionshinder som en grupp med särskilda behov kan vara relevant i en samhällsdebatt om resur-

ser till sjukvården, men inte i en dokumentär eller ett undersökande reportage som på plats skall beskriva hur vården fungerar. Att fokusera på problem som existerar för personer med funktionshinder generellt kan vara viktigt om det tas upp i ett debattsammanhang och handlar om ett konkret problem som kräver en omedelbar åtgärd. Är det däremot ett livsstilsmagasin där man beskriver att en person med funktionshinder, eller gruppen generellt, har en livssituation som framställs enbart som svår och problematisk kan det innebära att representationen är ensidig eller särbehandlande. Ser representationerna olika ut, eller tolkar vi dem bara olika utifrån vår förståelse kring vilket genrespecifikt innehåll vi tar del av? Kan vissa typer av representationer vara diskriminerande i precis alla genrer? Är stereotyper ”okej” om de förekommer i en komedisketch? Som ni ser är frågorna än så länge många och svaren få och snåriga. Därför skall vi i nästa kapitel ge oss ut på en spännande resa i genredjungeln. Välkommen att hänga med!

5 Genre

Mediala representationer kan undersökas på många olika sätt. Vi har valt att anlägga ett genreperspektiv. Genrekonventioner ses som ett slags kulturella tolkningsramar vilka, liksom ett slags filter, påverkar det sätt publiken tolkar och förstår medierepresentationer på. Vi uppfattar exempelvis inte en karikatyr av en politiker i en komedisketch på samma sätt som vi uppfattar den bild av samma politiker som återges i ett debattprogram. Olika representationer av samma fenomen kan alltså på grund av genrespecifika koder förstås på vitt skilda sätt och utifrån detta är det intressant att se hur genreförståelse påverkar representationernas inflytande. Det medium där representationerna förekommer påverkar både genrekonstruktionerna samt vilka representationer som förekommer och hur dessa framställs och uppfattas. Av den anledningen kommer vi även att gå närmare in på televisionen som medium och på det sätt som televisionen förmedlar representationer.

Genre är ett sätt att sortera och kategorisera texter utifrån de egenskaper de besitter. Etymologiskt kommer ordet ur latinets "genus" som betyder släkt/familj,⁵³ men i flera språk har kommit att användas som ett vidare begrepp för typ, sort eller grupp.⁵⁴ När en text förmedlar en framställning som relaterar till ett verkligt fenomen, eller refererar till en text som gör det, kan man tala om representationer. Genrer kan sedan utgöra ett sätt att sortera och förstå medierepresentationerna. Hur fungerar då detta sorteringsystem, vad används det till och vem är det som bestämmer vad som är avgörande för kategoriseringen? Altman sätter huvudet på spiken när han förklarar att: "*genre is not permanently located in any single place, but may depend at different times on radically differing criteria.*"⁵⁵ Olika genrer kategoriseras utifrån olika egenskaper. En text kan definieras som tillhörande en viss genre antingen genom sitt innehåll, genom sin form eller genom det sätt vi förstår innehållet på; våra tolkningsramar. Således kan genrekategoriseringen se olika ut i skilda kulturella kontexter. Vem är då i grunden ansvarig för att göra kategoriseringen? Ofta talar man om att de som producerar medieinnehåll bestämmer vilken genre det skall tillhöra, då de marknadsför texten som genrespecifik. En motsatt utgångspunkt är att det är publiken som gör kategoriseringen och att denna inte behöver överensstämma med den eventuella genre som texten är producerad för att tillhöra. Mellanvägen är att tala om genre som någonting gemensamt för producenter och publik och att det var-

⁵³ Gripsrud, 2002, s.156

⁵⁴ Neale i Creebner, 2001, s.1

⁵⁵ Altman, 1999, s.86

ken är de förra eller de senare som har det absoluta tolkningsföreträdet. Slutligen menar många att det är den ”objektiva” kritikern eller vetenskapsmannen som skall sköta kategoriseringen och att den då skall vara fri från historiska och kulturella värderingar.⁵⁶

Det finns ett antal olika teorier kring vad som är genrens egentliga användningsområde men de flesta är överens om att genrer inte har ett användningsområde utan flera. Fokus ligger på kommunikationen mellan producent och publik och kan sammanfattas som: ”blueprint”, ”structure”, ”label” och ”contract”. Det vill säga en modell, eller ritning, att utgå ifrån vid produktionen, en gemensam struktur, ett gemensamt språk att använda vid kommunikation, distribution och förmedling av texter samt en förståelse, ett ”kontrakt” mellan producenter och publik kring hur texten skall förstås.⁵⁷

5.1 Genrehistorik

Genreteori är ett forskningsområde som präglas av stor oenighet kring begrepp, definitioner, studieobjekt och fokus. En anledning till detta är att genrebegreppet är relevant för flera besläktade, men ändå åtskilda, forskningsdiscipliner såsom litteraturvetenskap, filmvetenskap samt journalistik och masskommunikation. En annan att begreppet har existerat, utvecklats och använts under en mycket lång tidsperiod. Liksom inom många andra områden är det hos de gamla grekerna som den första publikationen, som behandlar genrer inom litteratur och dramatik, skrevs.⁵⁸

Den tekniska utvecklingen har bidragit till att genreteorier skapats kring nya medier som spelfilmen, radion, televisionen och Internet. I och med att dessa teorier utvecklats under skilda förutsättningar, med fokus på olika texter samt i skilda historiska kontexter, ser de ofta mycket olika ut. En av de stora genretoretiska frågorna, och tvisteämnena, har således blivit distinktionen emellan vad som kallas för ”teoretiska” och ”historiska” genrer. En ”teoretisk” genre innebär en genre som inte är historiskt förankrad, det vill säga som inte har använts som benämning, för klassificering och kommunikation kring en text, vid den tid då den producerades. En ”historisk” genre är en genre som har använts på detta sätt. Exempel på ”historiska” genrer är drama, komedi och action.⁵⁹ Altman beskriver hur en ”teoretisk” genre är de

⁵⁶ Altman, 1999, s.15-29

⁵⁷ Altman, 1999, s.14

⁵⁸ Aristoteles, som levde och verkade 384-322 f. Kr. skrev ”De Poetica” som framställer tre typer av prosa: tragedi, komedi och episk prosa. Vad som gör att detta anses vara den första beskrivningen av genrer är att Aristoteles redogör för hur unika verk kan klassificeras utifrån de specifika egenskaper som de besitter.

Berger, 1992, preface s.xiv

⁵⁹ Gripsrud, 2002, s.157

kategorier en forskare eller kritiker väljer att använda vid ett försök att göra en objektiv bedömning av vilka genrer som existerar, hur de relaterar till varandra och så vidare. Ofta är detta ett försök att ställa sig utanför tid och rum för att skapa en allmängiltig teori. Syftet har antingen varit deskriptivt, att beskriva hur en viss genre eller ett visst förhållande mellan genrer ser ut, eller normativt, det vill säga dragit upp riktlinjer för hur en text bör utformas för att räknas till en viss genre. Altman menar att dessa försök alltid är färgade av sin historiska och kulturella kontext och genrer aldrig kan vara strikt teoretiska i den meningen. Istället vill han fokusera på den historiska process som utvecklingen av nya, bortfallet av gamla och omdefinieringen utav redan existerande genrer utgör.⁶⁰

Vår utgångspunkt, i den kommande undersökningen och i den fortsatta teorigenomgången, är att genres definitioner och benämningar är historiskt och kulturellt betingade. Då de egenskaper hos medietexten som ligger till grund för genreklassifikationer i sig består av tecken och koder, som härrör till den samhälleliga, kulturella och historiska kontexten, anser vi det vara givet att de övergripande grupperingarna är konstruerade enligt ett liknande förfarande.

5.2 Definitioner och begrepp

”generic practice and terminology are the sites of constant struggle.”⁶¹

Representationer består av olika typer av tecken och det sätt de kombineras på. Genrer är ett sätt att bestämma vilka typer av tecken som förekommer, hur de kombineras samt en övergripande kulturell kod för att förstå hur texten skall begripas utifrån den genre den tillhör. Kort sagt är genre ett slags sorteringsystem för representationer.

”En genre kan i semiotiskt avseende definieras som en kod som bestämmer vilka typer av tecken som kan kombineras och hur de får kombineras inom en viss klass eller familj av texter.”⁶²

Gripsrud beskriver i ovanstående citat hur en genre fungerar som en kod för vilka tecken som förekommer samt hur dessa struktureras. Altman beskriver hur de enskilda tecknen kan liknas vid byggstenar och strukturen är det sätt på vilket de sammanfogas. Han refererar till de båda enheterna som semio-

⁶⁰ Altman, 1999, s.54, s.70

⁶¹ Altman, 1999, s.101

⁶² Gripsrud, 2002, s.156

tik (teckenlära) och syntagm (förlopp).⁶³ Berger beskriver enkelt samma förhållande som textens innehåll och form.⁶⁴ Istället för semiotik och syntagm kommer vi genomgående att använda innehåll och form, då vi anser begreppsparen vara näst intill synonyma. Vad vi eventuellt kan förlora i precishet genom att använda mer allmänna begrepp anser vi vinna i det att uppsatsen blir mer lättbegriplig. Begreppet syntagm refererar dessutom mer specifikt till förloppet inom en berättelsestruktur. Begreppet form är på det sättet en mer inkluderande term som kan användas för att beskriva många olika typer av strukturella företeelser.

Gripsrud använder semiotik- och syntagmbegreppen, och även begreppet paradigm, för att beskriva en texts beståndsdelar. Paradigm skulle kunna liknas vid en övergripande förståelse för det logiska sambandet mellan de händelser och objekt (textens innehåll) som förekommer och den ordning eller struktur i vilken de framställs (textens form).⁶⁵ Altman använder istället begreppet pragmatik. Han beskriver pragmatik som kunskapen om vilka av textens egenskaper som är signifikanta i ett visst sammanhang.⁶⁶

McQuail sammanfattar en genres urskiljande egenskaper som dess form, innehåll och funktion.⁶⁷ Även Berger talar om en texts funktion, utöver dess innehåll och form. Funktionsbegreppet är nära sammankopplat med den forskningstradition inom Medie- och kommunikationsvetenskapen som kallas Uses and Gratification Theory. Den bygger på att medieanvändningen föregås av ett specifikt behov. I denna situation söker man ett innehåll som uppfyller behovet (underhållning, information eller annat).⁶⁸ Vi anser inte att denna syn på medieanvändningen ligger i linje med det socialkonstruktivistiska synsätt som vi valt att utgå ifrån. Istället för att tala om en texts funktion eller användning vill vi tala om publikens tolkningar och förståelse utav texten. Utifrån paradigm och pragmatikbegreppen introducerar vi begreppet ”tolkningsramar” för att beskriva denna tredje beståndsdel hos gener.

Hall visar med sin välkända kommunikationsmodell att den funktion som avsetts vid textens produktion (”encoding”) inte nödvändigtvis är densamma vid mottagandet (”decoding”). I det ögonblicket kan publiken uppfatta ett, helt eller delvis, modifierat budskap. Det innebär att vilka delar utav textens innehåll och form som har uppmärksammas och på vilket sätt kan skilja sig

⁶³ Alman, 1999, s.89

⁶⁴ Berger, 1992, preface s.xiii

⁶⁵ Gripsrud, 2002, s.158-159

⁶⁶ Altman, 1999, s.208-209

⁶⁷ McQuail, 2005. s.373

⁶⁸ McQuail, 2005, s.423-424

från person till person i ett givet sammanhang liksom från sammanhang till sammanhang. ⁶⁹ Altman talar också om hur en text kan ha olika betydelse för olika individer, men framför allt att samverkan och utbyte mellan individer (till exempel i så kallade communities) är där den egentliga innebörden skapas. ⁷⁰

I inledningen till detta avsnitt skrev vi att Berger talade om genrer som en ”kod” för hur texten kan och får byggas upp. På samma sätt kan man tala om att koden kan användas på nytt då texten skall plockas isär och mottagaren skapa mening utav innehållet. Har man en gemensam kulturell kod, eller som vi har valt att uttrycka det: gemensamma kulturella tolkningsramar, kan dessa inkodnings- och avkodningsprocesser jämföras. ⁷¹ Hall menar att vi enbart kan tala om genrer när producenter och publik har just en gemensam kod för hur texten skall förstås och således skapar snarlika bilder. Vi har tidigare talat om att genrebegreppet som ett ”kontrakt” mellan producenter och publik för hur en text skall tolkas. ⁷² Det är samma kulturella förståelse vi syftar på när vi talar om tolkningsramar.

En genres kan således inte definieras enbart som dess innehålls- och formmässiga egenskaper, utan framför allt hur den fungerar som tolkningsram för sitt innehåll och formen i vilket det framställs. *”The genre is found in between the medium of transmission and the specific text and provides a way of seeing how texts might be used”* ⁷³ Enkelt kan man förklara det som att de genrespecifika tolkningsramarna är som ett filter, eller med den slitna metaforen: som ett par kulturella glasögon, som existerar mellan texten och dess publik. Således kan man tala om gemensamma kulturella tolkningsramar som finns i en given samhällelig och historisk kontext. En genre är inte heller en genre om den inte uppfattas som en sådan. En genre och dess tolkningsramar kan således i det närmsta anses vara synonyma.

Genre är ett sätt att sortera medietexter och dess representationer, ett slags filter mellan mediet och mottagaren. De egenskaper hos en text som ligger till grund för genreklassificeringen delas upp i tre skilda delar. Innehåll och form ses som egenskaper hos texten och är underordnade genrens tolkningsramar, som avgör hur de föregående skall förstås. Huvudsakligen kommer vi att använda oss utav begreppen innehåll, form och tolkningsramar framöver. Med innehåll menas de ämnen eller teman som beskrivs, programmets handling och medverkande, den miljö och de objekt som syns i bild, det

⁶⁹ Hall, 1997, s.166-167

⁷⁰ Altman, 1999, s.191-192

⁷¹ Altman, 1999, s.14,

⁷² McQuail, 2005, s.370-371

⁷³ Berger, 1992, s.69

som sägs samt de tekniska element som ingår, till exempel ljus och ljud. Formen är det som länkar samman de olika delar som utgör innehållet, sådant som programmets berättelsestruktur, relationerna mellan de medverkande och hur det tekniska utseendet med bland annat ljud och bild relaterar till varandra och till övriga delar i programmet.⁷⁴ Tolkningsramarna gör sig gällande i produktionsledet såväl som hos publiken. Medietexter inte bara konsumeras, utan produceras även i en historisk och kulturell kontext. En ny publik, i ett nytt sammanhang, har möjlighet att se på en text med helt nya "glasögon".

5.3 Fakta och fiktion i televisionen

De allra flesta av oss har nog en tydlig bild av vad som är fakta- respektive fiktivt programinnehåll i televisionen. Faktabaserat är sådant som bygger på verkliga händelser: exempelvis nyhetssändningar, dokumentärer, debatter och aktualitetsprogram. Fiktionsmaterial är således allt det material som inte är faktabaserat, som drama, såpoperor, sit coms, tecknat med flera. Fakta och fiktion kan ses som övergripande "metakategorier" vilka resterande genrer kan delas in i. Men vad menas egentligen med "faktabaserat"? På vilket sätt skall man referera till verkliga händelser och till hur stor grad? Är exempelvis "Allsång på Skansen" ett faktaprogram?

Fiske talar inte om fakta och fiktion som separata enheter, utan snarare om "realism" som ett koncept som genomsyrar TV-produktion. Att innehållet som vi tar del av skall verka "verkligt" i betydelsen realistiskt. Det viktigaste kriteriet för realism är att det som sker skall ske av en anledning. Att det finns en grundläggande logisk följd av orsak och verkan. Denna logiska kronologi är grunden i televisionens verklighetsskapande. (Att livet som vi upplever utanför tv-skärmen inte alltid är uppbyggt på samma logiska sätt åsidosätter inte detta krav på televisionens realism.) Televisionens "live"-format och känslan av att någonting utspelar sig i realtid är också en viktig komponent i televisionens realism. Olika tv-genrer har olika förväntningar på hur realismen tar sig uttryck. I en dokumentär är synliga produktionsförhållanden (exempelvis skakig filmning, "naturligt" ljud och ljus) ett tecken på realism, medan helt andra regler gäller för drama. Där skall det skapas en illusion av att det som pågår sker "på riktigt" och inte framför en kamera; således är produktionsförhållandena dolda.⁷⁵ Televisionens motsägningfulla förmåga att förmedla innehåll på många olika sätt beskriver Turner som: *"A contradiction deeply embedded in television's function and appeal, television's probing of the boundaries between the 'produced' and the 'real' is*

⁷⁴ Altman, 1999, s.89

⁷⁵ Fiske, 1987, s.21-30

built in to television formats that include the potential for their own disruption.”

5.3.1 Intertextualitet

Intertextualitet innebär att en text aldrig står för sig själv, utan är intimt knuten till en stor mängd andra texter, dels refererar texten i sig, direkt eller indirekt, till andra texter. Dels sätter läsaren texten i relation till texter eller han eller hon tidigare har tagit del av. En tredje nivå av intertextualitet är de ytterligare tolkningar av texten som människor skapar då de kommunicerar med varandra.⁷⁶ Texter innehåller representationer. Om man kopplar samman representationsbegreppet med intertextualitet innebär det att man talar om representationer utav tidigare representationer (alltså ett steg längre ifrån den beskrivna ”verkligheten”). Det viktiga att poängtera, vad gäller representationer och intertextualitet, är att representationer av exempelvis personer med funktionshinder i många fall i grunden är representationer som tidigare framkommit i andra texter. Detta nät av intertextualitet bidrar till att reproducera mediala stereotyper.

Genrer är intertextuella till sin karaktär, då kategoriseringen i sig innebär att texter sätts i samband med andra texter, antingen för att skapa samband eller åtskillnad inom och mellan genrer. Den tredje nivån av intertextualitet, som uppstått i mellanmänsklig kommunikation kring en annan text, är särskilt viktigt när det gäller genrekonstruktioner då kategorierna ofta inte är satta ifrån produktionens sida utan uppkommer genom kommunikation, i form av intertextuellt innehåll, mellan producenter, kritiker och publik.⁷⁷ Altman beskriver hur förståelse utav genretexter baserar sig på intertextuella referenser såväl som kulturella: *”each spectator must have a double experience: experience of the culture and its assumptions, rules and myths, as well as experience of other genre texts.”*⁷⁸

Vad kan då begreppet intertextualitet säga oss om dikotomin fakta/fiktion? Ifall ingen text enbart består utav referenser till verkliga händelser utav även refererar till andra texter innebär det att faktabaserat material enbart är mer eller mindre faktabaserat, alltså inte endast. Även fiktivt material är mer eller mindre faktabaserat i den meningen att även i de fall då de inte har en direkt referens till historiska eller aktuella skeenden, refererar till verkligheten via realistiska händelseförlopp, miljöer eller karaktärer. McQuail skriver att: *”[Genres] can, in principle, cut across the conventional content categories*

⁷⁶ Fiske, 1987, s.108-126

⁷⁷ Neale i Creeber, 2001, s.1

⁷⁸ Altman, 1999, s.189

of media output, including the divide between fiction and non-fiction [...] This is not too surprising, given the long tradition that allows fiction to draw on real-life situations or historical events for its subject matter, although it may undermine the reality claims of media news and information."⁷⁹ Intertextuella referenser är inte enbart en fråga om innehåll, utan även om format. När fakta och information presenteras i ett underhållande format, är det då "ren" fakta som förmedlas? Hartley skriver angående televisionen att:

*"In this very semiotic environment, 'information' could never be 'pure' – it would always be presented via the techniques and generic formats that were regarded as most appealing at the time."*⁸⁰

Fyller då "metakategorierna" fakta och fiktion inte någon roll, för kategorisering och förståelse av televisionens framställningar? På ett viktigt plan gör de det: våra förväntningar på innehållet är olika beroende på om vi uppfattar innehållet som fiktivt eller faktabaserat. Våra genreförväntningar är alltid olika beroende på det genrespecifika innehållet och formatet, men aldrig är den skillnaden så stor som just när det gäller fakta och fiktion. Att denna uppdelning inte är så tydlig och konsekvent som den först kan verka kan således få konsekvenser för de verklighetsbilder televisionen hjälper oss att skapa. En större kunskap om hur genrer samverkar och påverkar televisionens framställningar kan ge oss tryggare tolkningsramar och ett mer kritiskt förhållningssätt till såväl "fakta" som "fiktion" i televisionen.

5.3.2 Genrehybridisering

Altman motsätter sig genrekategorisering som klart avgränsade och ömsesidigt uteslutande, dvs. den systematiska uppdelning som han liknar vid Carl von Linnés system för latinsk namngivning. Istället förespråkar han ett historiskt perspektiv där man kan följa genrernas utveckling och korsning, vilket även förekommer i naturen:

*"Where Linnaeus' scientific binominal nomenclature model assumes pure specimens, genre history offers crossbreeds and mutants."*⁸¹

Det finns en anledning till att denna genrehybridisering sker på ett enkelt och naturligt sätt. De karakteriserande dragen hos en genre kan, som beskrivits tidigare, ligga i olika delar av texten: antingen i dess form, innehåll eller i det sätt vi tolkar de tidigare på. Således kan exempelvis en genre som

⁷⁹ McQuail, 2005, s.374

⁸⁰ Hartley i Creeber, 2001, s.119

⁸¹ Altman, 1999, s.16

främst identifieras utifrån den plats där handlingen utspelas enkelt mixas med en genre som främst identifieras utifrån sin berättelsestruktur.⁸²

Mittell beskriver också hur genrer utvecklas och menar att:

*”Genres do not operate by following these clear nesting categorizations, but rather through cycles of evolution and redefinition.”*⁸³

Genrehybridisering innebär en blandning utav tidigare existerande genrer och att nya ”sub-genrer” eller underkategorier skapas. Mittell menar vidare att en ”sub-genre” i alla betydande meningar är en genre ifall det finns en konsensus (i den historiska och kulturella kontexten) om vad den innebär. Den skall även användas som kategori, för tolkning och bedömning av genretexter, utav producenter såväl som publik och media. Denna beskrivning av utvecklingen av nya genrer ger också en tydlig bild av hur genrer fungerar generellt.⁸⁴

Genrehybridiseringens mest intressanta former har utvecklats inom televisionen: det är de genrer som blandar de till synes särskiljda genrerna inom fakta och fiktion. Att utvecklingen av denna gränsöverskridning har drivits fram inom televisionen beror delvis på en uppmärksamhetstävlan från TV:ns sida, den ökade användningen som bakgrundsmedium kräver att man finner nya vägar att behålla publikens uppmärksamhet. Större konkurrens inom medieområdet i stort innebär en ökad vilja att ge publiken vad de vill ha. Populära programformat och fakta som framställs på ett underhållande sätt är vad man, genom publikmätningar och respons, vet att publiken föredrar framför ”svårare” program. Inom TV-produktionen försöker man därför skapa tillgängligare programformat som inte kräver lika mycket av publiken. Populariseringen och tabloidiseringen av televisionen, som delvis är en funktion den ökade konkurrensen, bidrar till att man försöker tillgodose publikens uppfattade behov och skapar nytt medieinnehåll utifrån redan framgångsrika koncept. Metoden innebär att man kombinerar sådant som lyckats dra publik tidigare eller mixar redan etablerade genrer med varandra istället för att producera helt nya och oprövade programformat.⁸⁵ tv har en god förmåga att förmedla emotionellt material. Dramatisering är det format som bär mest känslomässigt laddade element vilket är en anledning till att fakta kombineras med dramatisering inom TV-genrer. På det sättet kan man lyfta underhållningsvärdet hos faktamaterial. *”Television programming tends to be dramatic and even genres that are not explicitly dramatic, such as news shows and commercials, often have a great deal of dramatic content to them.”*⁸⁶ Fenomenet kallas ”infotainment” och har bidragit med nya gen-

⁸² Altman, 1999, s.132, s.142

⁸³ Mittell, 2004, s.11

⁸⁴ Mittell, 2004, s.11

⁸⁵ Kilborn, 2006, s.109

⁸⁶ Berger, 1992, s. 8

rer, eller ”sub-genrer”, som dokusåpor (eller dokudrama), dramatiserade dokumentärer och utbildningsprogram med dramatiserat innehåll.

Vi kommer inte, i denna uppsats, att presentera någon sammanställning utav de olika genrer som förekommer inom televisionen, deras egenskaper och tolkningsramar. Det finns två anledningar till detta: För det första kan en sådan framställning aldrig anses komplett, då nya genrer tillkommer och avvecklas samtidigt som antalet mixade genrer gör ”genrebiblioteket” näst intill oöverblickbart. För det andra är en utav utgångspunkterna i denna uppsats att de genrespecifika tolkningsramarna är någonting som kan stämma överens inom en kulturell sfär, men som kan skilja sig åt emellan olika kulturella sfärer. En genre är således ingenting konkret, att kortfattat förklara i ett par meningar, utav kräver att de tecken, på det formmässiga och innehållsmässiga planet, som förmedlas tolkas utifrån en gemensam kod. Såldes bygger genreanalysen i detta kapitel på samma grund som analysen i övrigt. ”*Genrebestämningen kan vara mer eller mindre komplicerad. När analysen gäller välbekanta texter i vår egen tid och kultursfär få vi sådana kontextuella kunskaper mer eller mindre automatiskt.*”⁸⁷ De program som ingår i undersökningen har genreanalyserats och beskrivs i resultatkapitlet.

5.4 Tv-mediet

Tv-mediet betyder olika saker för olika människor. Vi använder televisionen i en mängd olika syften exempelvis för uppdatering, underhållning, avslappning eller tidsfördriv, men även för social samvaro och kunskapssökande. Tv-mediet har i dagens läge en stor publik, cirka 87 procent av svenskarna anger att de tittar på tv en vanlig dag.⁸⁸ Genomsnittstittaren tittar helst på nyhetsprogram, sportprogram och nöjesprogram och sitter cirka två timmar per dag framför tv:n. Publiken har större förtroende för tv än för andra medium och det är även det medium som ägnas mest uppmärksam tid. Att så många människor varje dag matas med televisionens budskap gör det viktigt att granska detta medium närmare. Vad är tv? Vad kännetecknar mediet? Hur ser innehållet och programformatet ut?

5.4.1 Tv-mediets egenskaper

Mittell menar att "*television rarely has pretensions toward high aesthetic value*" och att det därför är viktigt att studera television, dess produktion och publik enligt andra kriterier än man tidigare studerat film och litteratur. Dessutom är det inom televisionen ofta svårt att avgöra vem som står bakom

⁸⁷ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wägnerud, 2004, s.247

⁸⁸ Carlsson & Facht, 2004, s.312

ett visst innehåll eller program, då det sällan är en enstaka person. Tv-produktion är en kollektiv verksamhet dels i den meningen att själva idéproduktionen och författarskapet kan vara kollektivt, eller olika för olika avsnitt i en serie program, och dels avseende de olika stegen i produktionen där olika personer och organisationer kan ligga bakom manus, filmning, finansiering och slutligen sändning.⁸⁹

Enligt Ellis har televisions funktion som bakgrundsmedium bidragit till att ljudet blivit dess viktigaste egenskap. Ellis anser att: *"for TV, sound has a more centrally defining role. Sound carries the fiction or the documentary; the image has a more illustrative function"*⁹⁰. Den rörliga bilden skapar en känsla av att det som visas händer i nutid och för att innehållet skall kännas så verkligt som möjligt. Att tv:n alltid finns där och att vi har möjlighet att del av dess innehåll när vi vill⁹¹ medverkar också till känslan av att tv-innehållet är verkligt och utspelar sig i realtid. Vi kan följa karaktärer i en tv-serie och även om vi lämnar tv:n för en stund och återkommer senare verkar deras liv pågå parallellt med våra.⁹² Televisionen försöker återspegla det reella tidsflödet⁹³ men använder också andra sätt för att få innehållet att framstå som om det utspelar sig "live": bland annat kameraperspektiv, redigering, miljöer och aktuella ämnesval.⁹⁴ På tv-skärmen framställs människor och saker som mindre än vad de är i verkligheten. Skärmen är ofta placerad på ett sådant sätt att man ser ner på den, vi ser alltså det som sker ur ett fågelperspektiv. Ett viktigt undantag är då en människa framställs från axlarna och uppåt vilket liknar verkliga storleken. Det är en av de vanligaste bilderna i tv (Ellis kallar dem "talking heads") och är televisionens sätt att frambringa en sorts jämställdhet med publiken.⁹⁵ Tv använder sig ofta av direkt tilltal för att ge en känsla av att tittaren har en personlig relation till människorna i rutan. Tv-karaktärerna talar om sig själva i första person, jag eller vi, och om tittaren i andra person, du eller ni. Dessa relationer förstärks genom att man tillsammans kan spekulera om tredje personer, de eller dem. Ellis skriver att: *"The 'they' that is always implied and often stated in direct address forms becomes an other, a grouping outside the consensus that confirms the consensus."*⁹⁶

⁸⁹ Mittell, 2004, preface s. xiii

⁹⁰ Ellis, 1982, s.129

⁹¹ Ellis, 1982, s.160

⁹² Ellis, 1982, s.138

⁹³ Ellis, 1982, s.143

⁹⁴ Fiske, 1987, s.22-23

⁹⁵ Ellis, 1982, s.131

⁹⁶ Ellis, 1992, s.139

5.4.2 Programstruktur i televisionen

”A program is a clearly defined and labeled fragment of television’s output”⁹⁷

Ett tv-program är ett sammanhållet och avgränsat innehåll som kan variera till längd, format och genre. Ofta är ett tv-program anpassat efter de ”slot-tar” som tv-tablåen är uppbyggd utav. En ”slott” är ett tidsbegränsat utrymme, till exempel mellan 21.00 och 21.30, som förutom själva programmet skall rymma påannonsering, information om kommande program i kanalen samt eventuella reklamavbrott. Reklamavbrotten innebär att program i de kommersiella kanalerna ofta är kortare i de kommersiella kanalerna (ca 45 minuter program per hel timme) än i public service kanalerna (ca 55 minuter per hel timme). Program kan vara enskilda eller ingå i en serie tillsammans med andra program. När man talar om programserier kallas varje program för ett avsnitt eller episod. En tv-serie kan antingen vara följetongsform, med på varandra följande avsnitt, eller med sinsemellan fristående avsnitt kring ett gemensamt tema. Ett mellanting är serier där karaktärer och miljöer återkommer men där enskilda avsnitt utgör en avslutad episod. Många serier sänds på tv antingen veckovis eller dagligen. Antalet avsnitt varierar beroende på serien och varje avsnitt eller program kan i sin tur innehålla olika delar. Ofta talar man då om inslag, som binds samman av ett övergripande tema. Vanligast är att ha en programledare som leder programmet och utgör en sammanbindande faktor. Inslag kan vara korta filmer, intervjuer, stillbildsmontage, direktlänk någonstans ifrån eller att man byter miljö, ämne eller tar in nya personer i programmet. Ett reportage har faktabaserat innehåll och är av uppsökande, undersökande eller beskrivande karaktär. Ett reportage kan ta upp ett helt program eller utgöra ett inslag i ett vidare programinnehåll.

5.5 Centrala aspekter av genre i televisionen

Mycket utav den genreforskning som gjorts har fokuserat huvudsakligen på litteratur- och filmgenrer. Sedan televisionen introducerades har man mestadels försökt att tillämpa de genreteorier som legat närmast, filmgenrer, för att förklara de fenomen man studerat. Fokus har också ofta legat på texten i sig själv och dess strukturella eller innehållsmässiga egenskaper. Televisionen är ett vardagligt medium med många specifika karaktärsdrag, till både innehåll, form och genrespecifika tolkningsramar, vilka skiljer televisionens genrer ifrån genrer inom litteratur och film. Tidigare har vi beskrivit tv-mediet som förmedlare utav olika programinnehåll, men också som en specifik kanal med egenskaper som skiljer sig ifrån andra medier. Precis som

⁹⁷ Fiske, 1987, s.14

på ett övergripande plan är televisionens genrer ett sorteringsinstrument och innebär specifika kulturella tolkningsramar för det innehåll, och det sätt det förmedlas, via tv-apparaten.

Fiske identifierar tre analysnivåer då han beskriver televisionens representationer och de koder som förmedlar dem: ”verkligheten”, representationer samt ideologi. ”Verkligheten” innebär det innehåll som existerar innan den tekniska bearbetningen och förmedlingen gjort om denna till representationer. Att ”verkligheten” redan är bearbetad, i den mening att sociala och kulturella konventioner påverkar sådant som hur vi talar, klär oss och så vidare, menar Fiske innebär att det kan vara svårt att definiera vad som är ”verkligt” och vad som är en representation av någonting ”verkligt”. Man kan enbart tala om olika typer av sociala och kulturella koder för exempelvis tal och dialog, eller klädsel och kostym. Teknisk bearbetning av televisionens innehåll är styrt av samma sociala och kulturella koder som utgör normer i ”verkligheten”. Produktionen sker ju trots allt inom ramarna för den ”verklighet” som den reproducerar. Den tredje analysnivån, ideologin, är vad som gör att representationerna sorteras in i en begripligt, socialt acceptabelt sammanhang. Exempel på ideologiska koder är: kapitalism, individualism, patriarkat och materialism.⁹⁸

De tekniska koderna, representationskoderna, är relativt lätta att definiera och analysera. Det handlar om kameraarbete; vinklar, perspektiv och rörelse, ljus och ljud; ”naturligt” eller pålagt, klippning och redigering, miljöer, persongalleri och hur dessa framställs genom exempelvis val av skådespelare, kostym och smink samt dialog och händelseförlopp. De ideologiska koderna kan vara svårare att urskilja då de utgör en ”naturlig” del av framställningen. Deras syfte är just detta, att skapa en logisk, ideologiskt präglad, bild av ”verkligheten”. Tecken på vad som kan utgöra ideologisk kodning kan finnas inbäddade i de tekniska koderna, men även i de val av innehåll, det vill säga vilken del av ”verkligheten” man valt att beskriva.⁹⁹

Vi har tidigare talat om tre nivåer hos genrer: innehåll, form och tolkningsramar. Dessa överensstämmer till stor del med Fiskes nivåer för textanalys med det viktiga undantaget för ideologi och tolkningsramar. Innehållet utgör en förmedling av ”verkligheten”, i form av representationer, och formen är det sätt på vilket man valt att förmedla denna, genom representationskoder. Tolkningsramarna är genrespecifika och innebär att olika genreinnehåll förstås och tolkas på olika sätt. Ideologi är däremot ett uttryck för att televisionens innehåll är ideologiskt präglat på ett övergripande plan. Man kan ar-

⁹⁸ Fiske, 1987, s.4-13

⁹⁹ Fiske, 1987, s.4-13

gumentera att då ideologin är överordnade de kulturella tolkningsramarna är det ingen egentlig mening med att studera stereotyper och diskriminering av personer med funktionshinder ur ett genreperspektiv. Ljuslinder skriver i sin teorigenomgång att:

*”Genrer är överhuvudtaget inte [...] någon användbar kategorisering när det gäller att studera mediegestaltningar av funktionshinder, handikapp och funktionshindrade personer, eftersom det förekommer samma stereotyper i medieberättelser oavsett genre.”*¹⁰⁰ Att Ljuslinder själv sedan använder genrekategoriseringar som exempelvis ”sport” i sin undersökning och drar slutsatser utifrån denna kategorisering ser vi som ett bevis på att det finns andra slutsatser att dra. Det perspektiv vi valt är, just av den anledningen, särskilt intressant. Edström, som har ett genreperspektiv på sin undersökning om kön och makt i televisionen, skriver att:

”Genrekonventioner kan också vara stereotypa och bidra till stereotypa mönster och beteenden.”

Utifrån detta kan man till och med fråga sig om en viss typ av diskriminering kanske förekommer främst inom en viss genre och där byggs in som någonting karakteristiskt för genren?

5.6 Genreperspektiv på funktionshinder i televisionen

Marina Ghersettis rapport, ”Bilderna av funktionshinder”, syftar till att kartlägga rapporteringen om funktionshinder och människor med funktionshinder i Sveriges Televisions aktuella nyhetsprogram. En vidareutveckling av denna rapport är att se till hur representationen ser ut i övriga genrer. Denna vidareutveckling ligger till grund för det uppdrag Handikappförbundets samarbetsorgan har givit oss.

Ghersetti har i sin undersökning funnit att få nyhetsinslag över huvud taget handlar om funktionshinder eller personer med funktionshinder, det handlar enligt henne om ett osynliggörande. I de sammanhang som människor med funktionshinder faktiskt förekommer så berör ämnet denna grupp specifikt, vilket enligt henne är exkluderande och därmed diskriminerande. Vidare pratar Ghersetti en del om mediernas makt. Televisionen begränsar tittarnas vyer genom stereotypisering och förenkling och Ghersetti har funnit att bilden av funktionshinder är mer förenklad och stereotyp än den av andra aktörer.¹⁰¹

En annan undersökning som behandlat bilden av personer med funktionshinder i tv-mediet ur ett mer genreinriktat perspektiv är gjord av Karin Ljus-

¹⁰⁰ Ljuslinder, 2002, s.32

¹⁰¹ Ghersetti, 2007

linder. Hennes avhandling ”På nära håll är ingen normal” syftar till att undersöka vilken roll massmedierna spelar för de handikappolitiska målen realiserande. De handikappolitiska målen går ut på att människor med funktionshinder ska känna jämlikhet, full delaktighet och självbestämmande i samhällslivet. Avhandlingen är omfattande då hon undersökt en rad olika aspekter av bilden av personer med funktionshinder i tv, men de resultat som den genrespecifika delen uppenbarar är relevanta för oss. Tydligt även här är ett osynliggörande, få program innehåller personer med funktionshinder över huvud taget och gör de det är det främst i faktaprogram i allmänhet och nyhetsprogram i synnerhet. Ljuslinder finner även att förekomsten av personer med funktionshinder i tv-mediet har ökat i takt med mediets utveckling, även genrebudet har utökats. När det gäller de representationer som förekommer är de entydiga, enbart ett fåtal stereotyper återfinns (såsom ”offret” eller ”hjälten”) oavsett genre. Detta är en anledning till att Ljuslinder egentligen inte tycker att genre är en användbar kategorisering när det gäller studier på ämnet. Att hon sedan själv använder sig av det genom att se specifikt till sportgenren gör det ändå intressant att undersöka närmare.¹⁰²

Både Ljuslinders och Ghersettis resultat anser vi intressanta att bygga vidare på. Genreperspektivet är enligt oss oerhört viktigt och ingen av dessa två har rejält tagit tag i det och försökt utreda dess betydelse för den bild av personer med funktionshinder som förmedlas.

¹⁰² Ljuslinder, 2002

6 Syfte och frågeställningar

6.1 Problemformulering

Samhällsrelevansen av medierepresentationer kan inte överskattas. Maria Edström beskriver hur synlighet i medierna spelar roll för vem som har makt i samhället i stort. Att undersöka hur mediebilderna ser ut, ur ett diskrimineringsperspektiv, är viktigt då de kan ge oss en förståelse för hur diskriminering i samhällslivet uppstår och återskapas. Kanske kan det också ge oss redskap för att motverka diskriminering i alla delar av samhället.

Tidigare undersökningar på området har antingen haft ett kvantitativt perspektiv, det vill säga fokuserat på frekvens snarare än på att tolka på ett djupare plan, eller främst behandlat nyhetsgenren. Vi hoppas att en närmare läsning av texterna kan leda till svar på frågor om diskursiv diskriminering och att en studie av ett flertal olika genrer kan bidra till en bredare bild av hur den svenska televisionens innehåll ser ut.

Vi har valt att anlägga ett genreperspektiv i vår studie, vilket innebär att vi dels valt att förstå varje enskild text utifrån den genre den kan anses tillhöra och dels att vi har ett redskap för att jämföra texterna sinsemellan. Ett genreperspektiv tillåter oss att se på texterna, inte enbart som individuella enheter, utan även som delar av en större enhet och som representanter för sin genre. Vi anser att vi på detta sätt lättare kan generalisera våra resultat.

6.2 Syfte

Att undersöka och jämföra hur olika svenska tv-genres representationer av personer med funktionshinder ser ut samt huruvida dessa kan anses vara av diskriminerande karaktär.

6.3 Frågeställningar

Vi har identifierat tre övergripande undersökningsområden, varav det första fokuserar på hur representationer av personer med funktionshinder ser ut i de enskilda programmen. Det andra området relaterar dessa representationer till de kriterier kring diskursiv diskriminering som vi tidigare ställt upp medan det tredje området relaterar de olika programmens genrespecifika representationer till varandra för en jämförande analys.

1. Hur ser representationer av personer med funktionshinder ut?

- *Hur förmedlas dessa representationer via programmets innehålls- och formmässiga egenskaper?*
- *Hur skall dessa representationer förstås, utifrån de genrespecifika tolkningsramarna?*
- *Hur skiljer sig dessa representationer ifrån representationer av icke-funktionshindrade personer?*

2. Kan programmets representationer av personer med funktionshinder anses vara av diskriminerande karaktär?

**3. Vilka skillnader och likheter finns det emellan de olika genrer-
nas representationer av personer med funktionshinder?**

- *Hur kommer dessa skillnader och/eller likheter till uttryck?*

7 Metod, material och tillvägagångssätt

I metodkapitlet kommer vi diskutera den typ av metod vi valt för att uppnå syftet med vår undersökning, vilket är en kvalitativ textanalys. Valet av metod motiveras och vi funderar över för- och nackdelar samt diskuterar kring alternativa metodval. Vidare presenteras vårt urval och de texter som har legat till grund för vår analys. Vi diskuterar även bortfall och problem som uppstått i urvalsprocessen. Därefter presenteras de TV-program vi valt att analysera i form av en kortfattad förteckning. Undersökningens upplägg, hur utformandet av analyschema har gått till och hur det reviderats under arbetets gång samt tillvägagångssätt och bearbetning av materialet diskuteras under egna rubriker. Därefter ägnar vi en stund åt frågor om reliabilitet, validitet samt generaliserbarhet, för att avsluta med sammanfattande utvärderingar.

7.1 Val av metod

För att uppnå syftet med vår undersökning har vi valt att göra en kvalitativ textanalys. Det är en metod som används för att mer ingående studera ett, i omfattning, mindre textmaterial än vid en kvantitativ textanalys. Då vårt syfte är att studera representationer och hur de ser ut, i förhållande till genrekonventioner och diskursiv diskriminering, snarare än i vilken omfattning eller frekvens människor med funktionshinder förekommer i tv anser vi att en kvalitativ metod är lämplig. Den tillåter oss att undersöka på vilket sätt någonting framställs, snarare än hur ofta det förekommer.

För att vidare analysera texterna valde vi att använda oss av Altheides Ethnographic Content Analysis (ECA). Metoden innebär att man, genom att ställa frågor till undersökningsmaterialet, inte behöver ha färdiga hypoteser klara i förhand utan kan hantera frågor som dyker upp under arbetets gång. Vi skulle ha kunnat genomföra en annan typ av kvalitativ analys, exempelvis en semiotisk textanalys. Där går man djupare och funderar mer över latent betydelse och underliggande meningar. Vi har dock valt att använda oss av Altheides metod då vi velat närma oss materialet, och det för oss relativt okända forskningsområdet, men en öppen blick. Det genreperspektiv som vi anlagt, där vi vill göra en jämförande analys av materialet, fungerar också väl att arbeta med på det här tematiska sättet.

7.1.1 Ethnographic Content Analysis

Ethnographic Content Analysis (ECA) består av tolv olika steg och går ut på att man först formulerar sin forskningsfråga, bekantar sig med teorier och ämneskontexten, väljer ut en analysenhet och gör en provanalys av denna. Därefter kommer de steg då man skall konstruera protokoll. Till att börja med gör man ett första utkast som man sedan testar och eventuellt reviderar. Detta kan man få göra ett flertal gånger tills man känner att det är väl fungerande. När man väl har kommit så här långt kan man göra sitt slutgiltiga urval, då man även lägger upp teoretiska och flexibla strategier för hur datainsamlingen skall gå till. Därefter gör man själva datainsamlingen, analyserar, jämför, kategoriserar och väljer ut passande och talande exempel. Slutligen skriver man en rapport över vad man kommit fram till, då man även integrerar sina egna tolkningar. Syftet med en sådan typ av textanalys enligt Altheide är att upptäcka och faktiskt beskriva hur saker och ting ser ut. Den går mycket ut på att forskarna själva är närvarande hela tiden för att på så sätt kunna revidera och utforma utifrån de tankar som funnits från början.¹⁰³

Fördelen med den här typen av metod är att man hela tiden kan gå tillbaka och omforma sina protokoll och kategorier, när man gör nya upptäckter, man har således möjlighet att upptäcka nya relevanta och intressanta frågor och svar under arbetets gång. När man undersöker frågor om fördomar och diskriminering är det ett bra sätt att närma sig materialet utan att själv ha formulerat (med eventuella fördomar till följd) vad det kommer att innehålla utan istället låta texten styra analysens riktning. Möjliga nackdelar är att reliabiliteten i viss mån kan påverkas om man hela tiden går tillbaka och ändrar sitt originalprotokoll. Å andra sidan är detta metodologiskt grundat och processen öppet redovisad, vilket kan motverka den effekten.

7.2 Urval

Vårt främsta urvalskriterium har varit att representationer av funktionshinder skall ha en central roll i programmet. Med anledning av mediets karaktär har det endast varit synliga och/eller uttalade funktionshinder som ingått i undersökningen. Då vårt syfte specificerar att undersökningen skall handla om svenska tv-program var det givet att göra vårt urval i de svenska tv-kanalerna SVT1, SVT2 samt TV4. Dessutom har vi även tittat på TV3 och Kanal 5 eftersom dessa har stor räckvidd i Sverige. Vi har sökt specifikt efter program som sänts på kvällstid, då flest personer tittar på tv, så kallad Prime Time. Programmet skall ha sänts/komma att sändas under perioden 1 januari till och med 1 maj år 2007. Ett tv-program innebär ett avgränsat avsnitt som normalt är ca 30-60 minuter långt. Samtliga program som ingår i

¹⁰³ Altheide, 1996

undersökningen är avsnitt ur serier, dvs. på varandra följande eller fristående avsnitt som behandlar samma övergripande tema eller berättelse och som tillhör samma genre. Om flera avsnitt i samma serie, alternativt flera tv-program eller serier inom samma genre, har innehållit representationer av funktionshinder har vi valt det program/avsnitt där personer med funktionshinder haft den mest centrala rollen. Då undersökningens syfte innebär att vi skall jämföra program ur olika genrer har vi sökt att ha en spridning på de genrer som programmen representerar. Vi har enbart undersökt ett program ur varje genre och program ur så många olika genrer som möjligt. Då flera program tillhört samma genre har vi valt det utav programmen som vi bäst anser representerar genren. För att undersöka och jämföra så många olika genrer som möjligt har vi gjort ett totalurval av de program som sänts under perioden och som uppfyller våra urvalskriterier.

För att hitta lämpliga program har vi sökt igenom programtablåer i dagstidningar, på text-tv samt på Internet. Det viktigaste redskapet har dock varit tv-kanalernas egna hemsidor där det återfinns, inte bara utförliga tv-tablåer, utan även beskrivningar av tidigare och kommande program, innehåll, teman och medverkanden. Många tv-program och inslag har vi också kunnat granska direkt på tv-kanalernas hemsidor för att kunna se om de uppfyllt våra kriterier. Det är även utifrån kanalernas tillhandahållande av tv-programmen via sina hemsidor som vi fått tillgång till att studera programmen som valts ut till analys. På tv-programmens hemsidor finns förteckningar över samtliga program som sänds eller har sänts nyligen. Genom att gå igenom dessa har vi i ett första steg sorterat bort de program som inte är svenska. För TV3 och Kanal 5 har detta urvalskriterium inneburit att det allra mesta i deras utbud fallit utanför urvalsramarna. I undersökningen förekommer ett program som sänts i kanal 5 och inget program som sänts i TV3. De olika kanalernas hemsidor har även varit mer eller mindre detaljerade i sina beskrivningar av programmen. I SVT har varje program en egen sida, populära program har ofta även diskussionsforum och presentationer av medverkande, teman och programpresentatörer. Det finns även gemensamma sidor under teman som ”dokumentär”, ”barn” och ”mat och dryck”.¹⁰⁴ TV4:s hemsida är upplagd på ett liknande sätt, men för många program finns enbart en kort programbeskrivning, medan vissa program kan ha mycket omfattande hemsidor.¹⁰⁵ Antagligen är hemsidorna en del av marknadsföringen och kommunikationen kring de program man medverkar till

¹⁰⁴ Se exempelvis:

http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=2300&lid=SVT_Dokumentar&from=menu:

<http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=52953&lid=Argument&from=menu>

¹⁰⁵ Se exempelvis: <http://www.tv4.se/bondesokerfru/>; <http://www.tv4.se/idol/>:

<http://www.tv4.se/koping>

Ovanstående länkar besökta 2007-08-19

att producera, då det främst är svenska program som får extra utrymme hos både SVT och TV4. TV3:s och Kanal 5 har byggt upp sina hemsidor på ett liknande sätt, men sänder som sagt ytterst få svenska programserier.

För att finna de program där personer med funktionshinder spelar en central roll har vi framför allt läst programtablåer och programbeskrivningar och utfört sökningar på kanalernas respektive hemsidor. Vi har även några program som vi kommit över slumpmässigt genom att vi sett programmet eller på annat sätt fått reda på att personer med funktionshinder medverkat. Problemet med detta tillvägagångssätt är att de representationer som analyseras är de där det är tydligt uttalat, till och med i presentationen av programmet, att personen/erna som medverkar har ett funktionshinder. Således utgår vi enbart ifrån material som vi vet från start redan har kategoriserat de medverkande, vilket med största sannolikhet innebär att en kategorisering sker även i programmet.

I de fall vi inte varit bekanta med programmet eller programserien sedan innan har vi utöver det program som utgjort analysobjekt även ytligt studerat ett antal program i serien. Detta för att försäkra oss om att programmet är representativt för serien i sin helhet och att serien tillhört den genre där vi placerat det enskilda programmet.

7.2.1 Material

De program som ingår i urvalet är sex till antalet och presenteras noggrannare i samband med resultatredovisningen. Samtliga program har funnits att tillgå på respektive tv-kanals hemsida (i vissa fall under en begränsad tid eller mot en mindre avgift). Information om vilka webbadresser vi haft tillgång till programmen på finns i fotnot i anslutning till programbeskrivningen. (Observera att länkarna i vissa fall enbart är tillgängliga under en viss tidsperiod samt att krav kan ställas på operativsystem, datorprestanda och bredbandsbredd eller uppkopplingshastighet

”I en annan del av Köping”

Det första avsnittet av 6 som sändes i tv 4 söndag den 7 januari klockan 20.30-21.00. Programmet är 22,5 minuter långt och har sänts i två delar med en reklampaus emellan.¹⁰⁶

¹⁰⁶ <http://www.tv4.se/koping/>, besökt 2007-08-19

” Outsiders”

Avsnitt 10, för säsongen, med titeln ”Snygg, smart och har Downs Syndrom” som sändes i Kanal 5 måndagen den 19 mars 20.00-21.00. Programmet varar i cirka en timma med två reklampausar.¹⁰⁷

”Nya Drömjobbet”

Sista avsnittet av 6, sändes i SVT 1, söndag 29 april 22.10-22.40. Programmet heter ”Funktionshinder” och är 27 minuter långt.¹⁰⁸

”Playa del Sol”

Avsnitt 10 av 12 i programserien, sändes i SVT1 söndag 5 april 20.00-20.30.¹⁰⁹ Programmet är 27 minuter långt.

”Argument”

Säsongens 13:de avsnitt. Programmet sändes i SVT1 torsdagen 17 april klockan 22.05- 23.00.¹¹⁰

”Uppdrag granskning”

Det aktuella programmet sändes i SVT1 tisdagen den 1 maj klockan 20.00-22.00. Reportaget som undersökts heter ”Blindstyre”.¹¹¹

7.2.2 Bortfall och alternativt urval

I SVT:s två kanaler hittade vi en del program som mer eller mindre passade in i det vi letade efter. När det gäller SVT så ligger programmen uppe på webb-tv i 30 dagar efter ordinarie sändningstid. Vi inledde våra eftersökningar i mitten av mars. Detta innebar att det uppstod problem då program, som passade urvalskriterierna men sänts mer än 30 dagar tidigare, längre fanns tillgängliga via SVT:s hemsida. Dessa program räknas som bortfall i undersökningen. Bland annat gäller det ett inslag om den svenska psykiatrin som sändes i serien Agenda den 28 januari 2007 samt SVT Dokumentär om en synskadad man som reste till Sydafrika för att drakflyga.

Många program, uppfyllde alla våra urvalskriterier, förutom att de inte sänts under den tidsperiod vi valt. Då vårt material är förhållandevis litet, vill vi

¹⁰⁷ <http://www.kanal5.se/templates/page.aspx?id=16574>

¹⁰⁸ <http://www.ur.se/ur.se/templates/MediaPage.aspx?id=16389&uri=http%3A%2F%2Fwww.ur.se%2Fid%2F134068&static=false&cmd=viewdetails&content=center>, besökt 2007-07-04

¹⁰⁹ http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=61036&from=program_ao, besökt 2007-08-19

¹¹⁰ <http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=63281&a=804153>, besökt 2007-08-19

¹¹¹ <http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=68634>, besökt 2007-08-19

passa på att nämna program som kunde ha ingått i studien om vi vidare tidsramar, och som kunde vara intressanta att titta på i en annan studie. Detta gäller bland annat programserien "CP-magasinet" som började sändas i SVT 2004 och som nästan uteslutande behandlade frågor inom undersökningsområdet. Programmet sänds inte för närvarande. Även barn- och ungdomsprogrammet "Rebellerna" där två programledare i ett avsnitt under en dag får känna på hur det är att sitta i rullstol medan två andra programledare får spela så kallad rullstolsbasket med två rullstolsburna killar hade varit intressant att titta på. Detta program sändes under hösten 2006. Ett tredje exempel på ett program som föll utanför urvalet var dramaserien "Snapphanar", där en av huvudkaraktärerna var stum. Programmen sändes 25-27 december 2006 i SVT1. Det 10:de avsnittet av vårsåsongen 2007 av "Söderläge" i SVT1 handlar om en "sinnlig" trädgård som skall passa Johanna som har en synskada. Även urvalskriteriet för sändningstid, kvällstid, har gjort att exempelvis ett avsnitt av "Perspektiv", som sändes i SVT2 den 21 mars klockan 12:30, där en person som är döv nekas att bli vigselförrättare, har uteslutits. Att vi inte valt att titta på nyhetsprogram i vår studie har orsakat att program som "Landet Runt": en programserie som består av reportage från SVT:s regionala sändningar, inte heller undersökts. Målet har varit att undersöka hela program, såsom representativa för sin genre, vi har därför uteslutit ett program där vi ansåg att det relevanta inslaget var alltför kort. Det var programserien Babel som innehöll ett inslag som behandlade frågan om varför det finns så många författare som har dyslexi. Programmet sändes den 7 mars i SVT2. Inslaget var ett av fyra olika inslag i ett program på 30 minuter.

Det har också funnits konkreta alternativ till de program vi slutligen valt. Antingen har det varit andra program inom samma genre, eller inom samma programserie som vi har valt emellan. Huvudkriteriet har i de fallen varit i första hand i vilket program representationer av personer med funktionshinder haft den mest centrala rollen, i andra hand vilket program som varit mest representativt för genren och i tredje hand har vi eftersökt en viss spridning innehållsmässigt. I några fall har flera eller samtliga avsnitt tillhört samma programserie, och genre, och samtliga eller en mängd avsnitt har satt personer med funktionshinder i lika centrala roller i programmen ("I en annan del av Köping" och "Outsiders"). Där har vi argumenterat att då avsnitten är uppbyggda på ett snarlikt sätt och med likvärdiga representationer anser vi att vi skulle ha kommit till likvärdiga resultat oavsett vilket avsnitt som ingått i undersökningen. I programserien "Argument" i SVT1 fanns två inslag som passade in i våra urvalskriterier. Utöver programmet vi valt även ett inslag från den 10 april som behandlar frågan om det finns plats för personer med funktionshinder på arbetsmarknaden. Då programmen tillhör samma genre och innehåller likvärdiga representationer av personer med funktions-

hinder har vi valt det program som inte handlar om arbetsmarknad, då flera utav de program vi undersökt behandlar detta ämne. I ”Uppdrag granskning” fann vi två program som uppfyllde kriterierna, det som i undersökt samt ett program om Rune Nilsson som inte får bli busschaufför på grund av att han har dyslexi. Programmet sändes i SVT1 den 6 mars. Programmen är likvärdiga vad gäller representationer, genre och behandlar samma innehållsmässiga tema. I valet mellan de båda har vi ansett att programmet vi valt bättre representerar genren. Vi har även valt emellan två program inom komedigenren som sänts i TV4: ”Playa del Sol” och ”Hjälp!”. Utav dessa två har vi ansett att ”Playa del Sol”, som är en dramakomedi medan ”Hjälp!” är mer sketchbetonad har varit enklare att analysera som en sammanhållen enhet.

7.3 Undersökningens upplägg

Då undersökningen är gjord på uppdrag av Handikappförbudens samarbetsorgan har studiens tema varit fastslaget: Att undersöka om och hur personer med funktionshinder syns i tv-program som inte är nyheter. Utifrån detta har vi kunnat arbeta fritt och utifrån eget intresse. Litteratursökning och teori-studier har gjorts på allt vi kunnat finna inom forskningsområdet, som inte visat sig vara alltför omfattande. Teoriinläsning och urvalsarbete har tillsammans bidragit till att utkristallisera intressanta och relevanta utgångspunkter. Utifrån de teoretiska utgångspunkterna utformade vi ett analys-schema (se bilaga). Med hjälp av detta har vi dels kunnat beskriva och gen-rebestämma programmen och dels haft underlag för att besvara undersökningens frågeställningar. Analys-schemat har diskuterats och reviderats ett antal gånger för att det skulle täcka alla de punkter vi ville beröra utifrån vårt syfte. I och med att vi valt att göra en kvalitativ textanalys har det varit angeläget för oss att kunna gå tillbaka och titta på olika delar igen. Detta för att få diskutera och analysera parallellt med att vi genomförde undersökningen. Vi har haft ett reflexivt tillvägagångssätt där vi upprepade gånger under hela arbetets gång återkommit till analysmaterialet i syfte att analysera frågor som uppkommit och/eller revidera analys-schemat. Urvalskriterier, val av metod och teoretiska utgångspunkter, frågeställningar och analys-schema har utvecklats i samverkan.

Vi har valt att titta på samtliga program via Internet. Det har inneburit att vi haft möjlighet att stoppa programmet, hoppa framåt och bakåt, jämföra program (parallellt på olika skärmar), titta på program utan ljud eller enbart lyssna på ljudspåret. Dessa är enkla funktioner som är likvärdiga med uppspelning på video. Att programmen varit lättillgängliga för både förhandsgranskning och analys har varit en stor fördel, men det har även funnits några problem med detta sätt att tillgå programmen. Publiceringen på Internet

har inte varit förbehållslös från tv-kanalernas sida. Antingen har det funnits en 30 dagars gräns, som hos SVT, eller så har bara vissa program funnits tillgängliga. TV4 har gjort programinnehåll tillgängligt via ett abonnemang som betalas månadsvis.

Då vi valt att göra enskilda resultatredovisningar samt en jämförande analys har undersökningen skett i två huvudsakliga etapper. En första etapp där vi har undersökt de enskilda programmen och en andra etapp där vi har jämfört dels undersökningsmaterialet i sig och dels resultaten utav de enskilda undersökningarna. Syftet med den jämförande analysen är framför allt att finna skillnader och likheter mellan programmen och se hur dessa förhåller sig till genreegenskaper hos programmen.

7.4 Tillvägagångssätt och bearbetning

Vi har tidigare nämnt att vi använt oss utav ett reflexivt tillvägagångssätt under arbetet med materialet och analysen utav detsamma. Ett reflexivt tillvägagångssätt innebär i grunden att man inte arbetar utifrån en given fråga att besvara, eller en färdig hypotes som skall bekräftas eller dementeras. Däremot innebär det inte heller att texterna angrips förbehållslöst; utifrån teoristudierna har vi utarbetat tematiska frågeställningar och perspektiv som sedan har tillämpats vid textanalysen. Det reflexiva inslaget har kommit till uttryck i att vi reviderat våra frågeställningar och utgångspunkter parallellt med att vi tagit del av undersökningsmaterialet. Då vi genomfört en jämförande analys anser vi att detta arbetssätt är relevant för undersökningens reliabilitet. Resultat som man funnit i en senare del av undersökningen kräver exempelvis att man går tillbaka och studerar förekomsten av likheter och skillnader i tidigare genomgången material.

Det reflexiva tillvägagångssättet innebär att undersöknings- och analysarbetet inte har följt en linjär, kronologisk ordning och kan därför, återgivet på detta sätt, framstå som något kaotiskt. Vi som har levt mitt inne i det har ändå känts hur vi, i cirklar, rört oss långsamt framåt. Om än mot ett diffust mål. Trots att tillvägagångssättet kan verka ofokuserat har vi noggrant hållit oss till de metodologiska ramar vi valt för att angripa vår problemställning. (Jämför med ett arbetsrum som ser enormt stökigt ut, men där personen som det tillhör vet exakt var allt ligger!) Med detta sagt: istället för att beskriva arbetsgången i stil med ”först gjorde vi det...och sedan detta” kommer vi i följande avsnitt att diskutera de problem som vi stött på under arbetets gång och hur vi hanterat dem.

Många problem som uppstått under arbetet med urval och urvalsfrågor har vi beskrivit tidigare i kapitlet. Men en relevant fråga att ta upp handlar om

själva kategoriseringen som föregår hela urvalsprocessen och således hela undersökningen. ” *Vårt främsta urvalskriterium är att representationer av funktionshinder skall ha en central roll i programmet. Med anledning av mediets karaktär är det endast synliga och/eller uttalade funktionshinder som ingår i undersökningen.* ” Samtidigt som vi beskriver hur diskriminering grundar sig i en kategoriseringsprocess, där ”dem” skiljs från ”vi” och sedan kan särbehandlas, utgår vi i vår undersökning ifrån tv-program som tydligt beskriver personer med funktionshinder som ”personer med funktionshinder”. Är inte själva utgångspunkten i så fall diskriminerande i sig? Vi vill mena att svaret på den frågan är både ja och nej. Ja, med det förbehållet att ifall vi hade haft en värld där diskriminering inte förekom hade denna typ av undersökning inte fyllt någon funktion och den kategorisering som den innebär varit absolut onödig. Nej, i den mening att vi behöver kategorisera för att ha möjlighet att tala om fenomen som diskriminering. Då detta fortfarande är en viktig fråga anser vi att kategoriseringens funktion i detta fall är att beskriva och diskutera ett fenomen som redan existerar, snarare än att i sig själv återskapa kategoriseringen. Det går förstås inte att komma ifrån att en kategorisering förstärks var gång den används och av den anledningen måste även sättet den används på samt syftet med användningen vägas in. Vilket även är vad vi försöker åstadkomma i vår undersökning. Det är alltså utifrån syftet: att visa på, peka på och identifiera kategoriseringen som vi är tvungna att göra den själva. Kring urvalskriteriernas påverkan på undersökningens resultat har vi resonerat på ett liknande sätt. Kategoriseringen är relevant i den mån som publiken identifierar de personer de ser på tv som tillhörande kategorin ”personer med funktionshinder”. Det är endast i de fall publiken känner igen det som de ser som en representation av en människa med funktionshinder som dessa bilder ligger till grund för de föreställningar vi gör oss kring just personer med funktionshinder. Och de föreställningarna ligger sedan till grund för den samhälleliga diskriminering som förekommer.

En fråga som hänger tätt samman med diskussionen om kategorisering är frågan om definitioner. Vilka termer bör man använda? Hur talar man om människor på ett sätt som gör dem till människor, samtidigt som syftet kräver att man beskriver dem som en kategori? Vi är högst medvetna om att även de beskrivningar som förekommer i denna uppsats är en form utav representationer. Uppsatsen i sig är en text och har förmågan att påverka människors föreställningar, även om det inte cirkulerar i samma utsträckning som televisionen. Vi har valt att i första hand beskriva ”personer med funktionshinder” samt ”människor med funktionshinder” av den anledningen att vi vill poängtera att det, trots undersökningens övergripande kategorisering, handlar om individer, om människor. Vi har även valt en bred definitionen av funktionshinder, i syfte att låta varje människas erfarenhet av

funktionshinder räknas. Ifall någonting beskrivs som ett funktionshinder så är det ett funktionshinder, eller åtminstone en representation utav detsamma.

7.5 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet är ett mått för den empiriska undersökningens noggrannhet och tillitlighet. När det gäller kvalitativ analys är det svårt att tala om fel som uppstår genom slump och slarv på samma sätt som vid en kvantitativ analys. Istället är det viktigt att de olika momenten i undersökningen präglas av eftertanke, diskussion och noggrannhet och att eventuella lösa trådar och problem som uppstått tas upp och behandlas. Framför allt är det tre delar av undersökningen som bör diskuteras i termer av reliabilitet: urvalsprocessen, undersökningsmetoden samt tolknings- och analysarbetet. Urvalsfrågorna, de problem som funnits samt hur vi hanterat dem har behandlats under rubriken "Urval" i detta kapitel. Även metod och tillvägagångssätt har diskuterats tidigare i kapitlet.

Ett viktigt ämne, vad gäller text- och diskursanalys, är hur vi själva ställt oss till undersökningsmaterialet. Våra egna erfarenheter och förkunskaper har naturligtvis inverkan på hur vi ser på och tolkar innehåll och innebörder. Vi anser inte att det finns en enda, objektiv, sann tolkning utav en text. Däremot är vi av den mening att man inom en specifik kultur bör komma till snarlika slutsatser. Berglez beskriver hur man vid en diskursanalys försöker se på texten utifrån, men också att: *"Paradoxalt nog är det samtidigt analytikerns delaktighet i kulturen som utgör själva förutsättningen för en lyckad diskursanalys."*¹¹² Ett annat sätt att uttrycka det är: *"Lättast att förstå innebörden i en text har vi vanligen om det kulturella avståndet är litet."*¹¹³ Detta är en viktig anledning till att vi valt att undersöka svenska, samtida, tv-program. Vi har också haft fördelen av att vara två uttolkare. Det har underlättat för oss genom att vi kunnat sortera bort tolkningar som byggt på personliga associationer. De slutsatser som presenteras här är de där våra respektive tolkningar överensstämmer. Då vi sammanställt redogörelser av programmen har vi dock haft vissa "objektiva" ansatser för att beskriva hur personer, miljöer etcetera sett ut. Vad vi framför allt eftersträvat är att undvika begrepp som inneburit att vi, oreflekterat, jämfört människor och objekt med någon slags norm: "vanlig", "ful", "konstig" med flera. Samtidigt har bearbetningen och analysen utav de beskrivningar vi gjort och programmen inneburit att vi i viss mån bedömt innehållet. Syftet med det är att normer existerar i den kulturella förförståelsen vilken bidrar till en fördjupad förståelse utav de representationer som undersökts. Om någonting fram-

¹¹² Berglez, 2000, s.203

¹¹³ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wägnerud, 2004, s.247

ställs som ”konstigt” eller ”udda” är det viktigt att diskutera hur och varför det gör det istället för att förbise det. Det kan innebära en viktig slutsats kring vad representationerna innebär. Våra teoretiska utgångspunkter har förstås guidat oss i vår bearbetning utav materialet och vårt analysarbete. En förståelse kring vad representationer är och vad de kan innebära krävs för att studera texterna ur det perspektivet. Samtidigt har ”genreklasögonen” gjort oss uppmärksamma på detaljer i de kulturellt definierade reglerna för hur tv-programmen förmedlar dessa representationer. Denna genrekunskap är något utav den viktigaste kulturella förförståelse vi haft med oss i analysarbetet.

Uppsatsens validitet beskriver hur väl undersökningen, dess metod, frågeställningar och analyschema uppfyller syftet: ”*Är de specifika frågor man ställer till de texter som skall undersökas rimliga empiriska indikationer på det fenomen man vill undersöka [...]?*”¹¹⁴ För att avgöra huruvida validiteten i undersökningen är god är det inte så enkelt som att jämföra syfte och frågeställningar med de uppnådda resultaten. Det krävs även att man synar den process som lett fram till dem. Framför allt är det analyschemat (se bilaga) arbetet med att ta fram detsamma som är relevant att studera. Vi har tidigare beskrivit vårt tillvägagångssätt och hur analyschemat växt fram, hur vi testkodat, reviderat och reflekterat över de svar vi funnit och de frågor vi ställt. De frågor vi inledde med (grundade i vår teoriinläsning) har under arbetets gång utvecklats till att bli fler och mer specifika. Vi har även varit noga med att studera det som inte förekommer. Att inte skipa en fråga när den inte kan besvaras utan istället fråga oss varför någonting inte förekommer och vad det kan bero på.

Det är svårt att uttala sig om generaliserbarhet av resultaten i en kvalitativ studie. Till stor del hänger generaliserbarhet samman med urvalsfrågor och i en kvalitativ undersökning är urvalet som bekant snävt. Vi utgick inledningsvis ifrån att vi skulle finna fler program som uppfyllde våra urvalskriterier. Att undersökningsmaterialet är mindre omfattande kan antas ha en viss effekt på vilka generaliserande slutsatser som kan dras. Samtidigt menar vi att då detta är (vad vi funnit) ett totalurval av de program som uppfyller våra urvalskriterier ger det, även om det är litet, en *fullständig* bild utav hur representationer av funktionshinder ser ut inom det här specifika undersökningsområdet.

¹¹⁴ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wägnerud, 2004, s.239

8 Resultatredovisning

Resultatredovisningen är uppbyggd i enlighet med våra frågeställningar och med syfte att besvara dessa. Redovisningen inleds med analys av de enskilda programmen, i detta kapitel, och en jämförande analys i nästföljande kapitel. I detta kapitel presenteras programmen var för sig och inleds med en beskrivning av programserien och det undersökta avsnittet. Därefter besvaras frågeställningarna 1.) *Hur ser representationer av personer med funktionshinder ut?* och 2.) *Kan programmets representationer av personer med funktionshinder anses vara av diskriminerande karaktär?* i löpande text.

8.1 I en annan del av Köping

I en annan del av Köping är en serie i 6 avsnitt som sänts på söndagar klockan 20.30-21.00 i TV4. Serien handlar om ett kompisgäng på ett gruppboende i Köping, och deras vänskap, kärlek och vardagsliv. På TV4:as hemsida beskrivs programmet såhär: *"I vår får vi dela glädje och bekymmer, lycka och längtan tillsammans med fyra funktionshindrade kompisar från Köping." "Ett gruppboende. Fyra vänner. Och massor av känslor. I dokumentärserien 'I en annan del av Köping' skildras livet för Linda, Mats, Tobbe och Micke på ett gruppboende i Köping."*¹¹⁵

8.1.1 Programbeskrivning och genre

Vi har i ett första steg studerat samtliga avsnitt för att kunna uttala oss om genrefrågor utifrån serien som helhet samt i urvalssyfte. Utifrån de egenskaper på innehålls-, form-, och funktionsnivå som serien besitter har vi bedömt att den tillhör dokusåpagenren. Det som skiljer en dokusåpa från en dokumentärserie är att det dokumentära innehållet har genomgått någon form utav dramatisering. I "I en annan del av Köping" finner man element av detta framför allt på den strukturella nivån (en formegenskap), genom klippning och redigering, exempelvis kronologiska förändringar. (Micke får en handduk i present i avsnitt 4 men den syns redan i avsnitt 3 då han visar upp den för sin mamma, äpplen som står i en skål på bordet ställs fram på bordet först i en senare scen.) Det är också tydligt att vissa händelseförlopp framhävs och ges en följetongslignande känsla, exempelvis Lindas och Mats kärlekshistoria eller Mats kamp för att skaffa körkort, och följs från avsnitt

¹¹⁵ <http://www.tv4.se/koping/511992.html> besökt 2007-08-19

till avsnitt. Så kallade ”Cliffhanger’s” används också.¹¹⁶ Typiskt är också att de fem vännerna på gruppboendet i Köping är de centrala personerna i programmet, andra människor som förekommer i serien är där för att de har någon relation till dem. Detta sätt att fokusera på centrala karaktärer är utmärkande för dramagenren, liksom att innehållet kretsar kring mänskliga relationer snarare än yttre händelseförlopp.

Det program som vi valt att studera närmare inleds med en presentation av seriernas centrala karaktärer. Den som står för presentationen är seriens huvudperson: Linda Hammar, som också fungerar som berättare i seriens alla program. Presentationerna av Mats, Tobbe och Linda själv hinner fördjupas något under programmet, medan en mer ingående presentation av Micke dröjer till ett senare avsnitt. Intervjuer görs av produktionsteamet (en anonym, manlig frågeställare) med Mats, Tobbe och Linda. Det händelseförlopp som programmet fokuserar på är länsdansen som huvudpersonerna skall gå på. Den nämns i programmets inledning, när Mats besöker tandläkaren är det ett konversationsämne, vid middagsbordet talar man om det och det tas upp i intervjuerna. Dansen är en historia som avslutas inom ramen för det enskilda avsnittet, men fungerar som språngbräda för att ta upp frågor om kärleksrelationer, vilket utgör ett huvudtema under hela serien. Tobbe spelar dessutom i en teatergrupp och deras föreställning har snart premiär, hur det går får vi veta först i nästa avsnitt. Den historien förblir oavslutad under programmet.

8.1.2 Representationer och diskursiv diskriminering

”I en annan del av Köping” använder dramaformatet med försiktighet, redigeringen är hård, klippen många och mycket ljud (berättarröst och musik) är pålagd, men innehållet har ändå på många sätt behandlats med försiktighet. Till skillnad från en dokusåpa som till exempel ”Expedition Robinsson” eller ”Big Brother” är man mer mån om att göra människorna rättvisa än om att underhålla publiken. Däremot tror vi att mycket av formspråket syftar till att locka en ung och bred publik, man har helt enkelt paketerat det snyggt och tilltalande. Det unga anslaget i programmet är genomgående och gäller såväl val av medverkanden som det unga produktionsteamet (som ibland syns i bild). Tilltalet är också vänligt och inbjudande, publiken adresseras lite som en kompis och blir inbjudna att vara med och uppleva den föregående sommaren tillsammans med programmets deltagare. Musiken spelar stor roll i programmet och bidrar tillsammans med glada och positiva scener

¹¹⁶ En Cliffhanger innebär att information om vad som händer, eller kommer att hända, lämnas osagd och avslöjas först i nästa avsnitt. Publiken lämnas ”hängande” i förhållande till händelseförloppet.

och mycket skratt till att programmet känns färgglatt, inbjudande och upp-lyftande.

Programmets medverkanden är till nästintill 100 % personer med funktionshinder. Maximal medverkan med andra ord; programmet kan inte anklagas för att osynliggöra personer med funktionshinder. Samtliga medverkanden deltar som sig själva och de fyra huvudkaraktärerna och många andra som medverkar i serien har någon form av funktionshinder. Intressant nog är detta på samma gång centralt och icke-relevant. Ingen presenteras utifrån sitt funktionshinder, i de flesta fall nämns det överhuvudtaget inte. När det är relevant för en situation eller för en persons karaktär förekommer uttalanden i stil med (om Micke) :

Linda: - *Han är snäll och han vill alltid vara med överallt, men annars är han lite svår att förstå.*

eller (om Tobbe):

Linda: - *Han har ju rätt svårt att hålla käft som vanligt!*

Då det oftast är Linda som kommenterar de andra personerna har hon ett inifrånperspektiv och det finns aldrig någon särskiljning eller avståndstagande i hennes uttalanden, snarare en hjärtlighet och en glimt i ögat. Det är Micke som är lite svår att förstå, inte en grupp hopbuntade namn- och karaktärlösa personer som har någon form av funktionshinder och problem med att uttrycka sig verbalt. De enda icke-funktionshindrade personer som uttalar sig om någon av huvudpersonerna är personalen på teatern som talar om Tobbes teaterprestationer vid ett tillfälle:

Teaterpersonalen: - *Han gör ju alltså sin rolltolkning av den beige mannen, den blir ju väldigt personlig för honom.*

Inte heller här finns någon referens till ett kollektiv, eller en bedömning utav Tobbes förmåga som skådespelare. Personer med funktionshinder i programmet är med andra ord i högsta grad individer och både problem och förmågor beskrivs som individuella problem och förmågor. Någon objektivisering förekommer inte i detta avseende utan de medverkande framställs som aktiva individer snarare än passiva "funktionshindrade". Ord och uttryck som används för att tala om de medverkandes livssituation är varierade; varken ensidigt positiva, eller ensidigt negativa. Referenser eller jämförelser med andras livssituationer förekommer heller inte. Således framställs inte personer eller situationer i förhållande till någon norm för vad som är "vanligt" eller "normalt" och kan alltså inte framställas som "ovanlig" eller "onormal" i jämförelse.

Vid intervjuerna får de medverkande möjlighet att tala själva utifrån sina känslor och erfarenheter. Intervjuerna sker antingen enskilt på var och ens rum, eller lite i farten ifall det är något som händer och man vill ha en kommentar från någon av deltagarna. I det aktuella programmet handlar

frågorna framför allt om dansen och om relationer. Linda får frågor om hon skall bjuda upp någon på dansen:

Intervjuaren: *Varför bjuder du inte upp? Du var ju så laddad ju, du skulle ju vara värsta flörtkulan idag!*

Tonen i intervjufrågorna, och i relationen mellan produktionsteamet och deltagarna, är vänskaplig. På dansen bjuder Micke till exempel upp kameramannen och dansar med honom. Främst handlar intervjufrågorna om relationer, som ju är huvudfokus i programmet:

Intervjuaren: *Den där killen du är ute efter, hur skall han vara?*

Linda: *Han skall vara snäll och gullig skall han vara och rolig och sån som kan hjälpa till och sådär, när man vill ha hjälp.*

Intervjuaren: *Hur fångar man en sån då?*

Mats intervjuas om sina förhållanden:

Intervjuaren: *Vad var det för tjej du var tillsammans med innan?*

Mats: - *Karin Hedlund.*

Intervjuaren: - *Vem är det?*

Mats: - *Hon spelade med oss igår på bowlingen.*

Intervjuaren: - *När va du ihop med henne?*

Mats: - *För länge sedan* Intervjuaren: *Är du intresserad av någon nu?*

Frågorna är språkligt enkelt formulerade, men inte på ett sätt som gör dem nedvärderande på så sätt att de är fördummande eller irrelevanta.

De miljöer man ser i programmet är framför allt vardagsmiljöerna i och utanför gruppboendet, andra miljöer är hos frisören, tandläkaren, bowlinghallen, i verkstaden, på teatern, i och utanför danslokalen och på väg till och från olika platser i bil och buss. Miljöerna understryker det vardagliga tilltalet och den realistiska verklighetsbeskrivning som man syftar till att göra. Det är inga extrema miljöer eller situationer som beskrivs. De medverkande i programmet är hemma i den miljö där de porträtteras, då det är den miljö där de lever och bor. Då de flesta medverkanden har någon form av funktionshinder har vi inte sett att det finns någon skillnad mellan personer med eller utan funktionshinder vad gäller hur man förhåller sig till miljön.

En serie på samma tema som ”I en annan del av Köping” hade kunnat handla om fyra vänner i en studentkorridor, på en arbetsplats, ett äldreboende eller en fritidsgård. Samtidigt hade programmets angelägenhet utifrån den dokumentära aspekten delvis varit annorlunda; kombinationen av att detta är en viktig verklighet att dokumentera och som fler borde få insyn i och kännedom om och att detta är en verklighet som kan beskrivas utifrån samma grundläggande teman som många andra verklighetsbilder, som kanske är mer vanligt förekommande i medierna. Den genomgående positiva tonen bidrar starkt till att skapa bilden av denna verklighet.

Man kan argumentera att bilden i viss mån är platt eller ensidig, att dess all-dagliga, vardagliga fokus och den positiva atmosfären ger en onyanserad bild där svårigheter och problematik inte diskuteras på ett fördjupat sätt. Men å andra sidan finns det många andra program som gör de kopplingarna och ur ett helhetsperspektiv utgör ”I en annan del av Köping” ett komplement. Fokuserar på förmågor och möjligheter. Fokuserar på vardagsliv och relationer.

8.2 Outsiders

”Outsiders” visas på måndagskvällar i Kanal 5 klockan 20:00 och varar i cirka en timma. Serien består av fristående avsnitt där tittaren får följa människor som, enligt programbeskrivningen, på olika sätt skiljer sig från de normer som finns i samhället: *”I dokumentärserien ’Outsiders’ träffar vi människor med annorlunda livsstilar och levnadsöden. En del ser ut att leva helt normala liv, men bakom fasaden döljer sig ovanliga intressen, udda fetischer och livshistorier som får omvärlden att häpna. Andra ser uppenbart annorlunda ut eftersom deras utseende och levnadssätt sticker ut från massan.”*¹¹⁷

8.2.1 Programbeskrivning och genre

”Outsiders” är en programserie av dokumentärformat. Med vissa modifieringar följer programmet samma form från vecka till vecka. Tittaren får först en introduktion till kvällens avsnitt med utvalda klipp och en berättarröst som presenterar de personer programmet skall handla om. Vanligtvis är det tre olika historier som varvas i programmet. Sedan kommer en tecknad vinjett i storstadsmiljö där en stor mängd identiska ”portföljpersoner” på väg till arbetet rör sig bland enstaka karaktärer, exempelvis någon iklädd morgonrock, som skall framstå som avvikande i jämförelse. I bakgrunden spelas instrumental musik. Därefter följer en något mer specifik introduktion till ämnet där man, på ett övergripande plan, beskriver fetischen, sjukdomen eller dylikt som utgör programmets sammanbindande tema. Programmet övergår sedan till att varva de tre berättelserna och berättarrösten återkommer med kommentarer och beskrivningar. Mot slutet av programmet knyter man ihop de olika historierna för sig och därefter följer eftertexterna.

”Outsiders” har ett ganska ungt anslag och man försöker troligen vända sig till unga vuxna tittare. Man använder inga svåra akademiska termer utan återger det mesta av informationen i en vardaglig ton. Berättarrösten fram-

¹¹⁷ <http://www.kanal5.se/templates/page.aspx?id=10877>, besökt 2007-08-19

står som beskrivande och saklig vilket ger intrycket att man vill upplysa och informera sin publik kring ämnet. Programmet kan genreklassas som dokumentärt, men i den lättsamma änden av ”infotainment”-skalan. Svåra frågor behandlas på ett lättvindligt sätt, fördjupning saknas och programmets övergripande syfte handlar mer om underhållning och ”voyerism” (att få ”titta på” någonting privat) än att skildra människors vardag eller livsvillkor. Dokumentärformatet manifesteras exempelvis genom att ljudet mestadels är autentiskt och att personerna befinner sig i vardagliga sammanhang och miljöer. Även kameravinklarna är av typisk dokumentär karaktär: närbilder, kameran följer efter huvudpersonerna när de rör sig och så vidare. Publiken erbjuds kamerans perspektiv som observatör.

Det avsnitt vi har valt att analysera heter ”Snygg, smart och har Downs Syndrom”. Det handlar övergripande om personer med kromosomförändringen Downs Syndrom. Vi får träffa Johan, Maja och Anna som alla tre fötts med Downs Syndrom. Johan är 20 år och bor med sina föräldrar och sin lillasyster i Stockholm. Johan spelar tennis vilket är hans stora intresse. Maja är 25 år och bor själv i en lägenhet i centrala Hudiksvall. Hon tycker om teater och pojkvännen Niklas. Anna bor i Göteborg tillsammans med sin man Kenny, deras gemensamma passion är ishockey och Frölunda Indians. Efter en inledande presentation av de centrala karaktärerna fortsätter programmet att beskriva deras vardagsliv, sorger och glädjeämnen.

8.2.2 Representationer och diskursiv diskriminering

På en övergripande nivå är ”Outsiders” ett program som jämför sina medverkanden med en mall av vad som anses vara ett ”helt normalt liv”. Tittaren blir erbjuden att ta del av en framställning som beskriver människor med ”avvikande” beteenden. Om man ser till den övergripande programstrukturen blir individerna i programmet ”ting” som visas upp och detta är då en form av objektifiering. Det finns en underliggande fascination för samhällets extremer: det, eller de som särskiljer sig från normen och det är på det sättet personer med funktionshinder framställs. Samtidigt utgör ”Outsiders” en av de få programserier som överhuvudtaget låter personer med funktionshinder få berätta om sina liv och sina erfarenheter vilket är viktigt att poängtera. Programmet är inte diskriminerande i det avseende att det skulle osynliggöra eller exkludera personer med funktionshinder. Detta kan dock säga vara dess största förtjänst, för tyvärr drunknar dessa berättelser allra oftast i det övergripande temat om ”avvikelse” genom redigering och format. Programmets berättarröst förmedlar en version som tar tolkningsföreträde över de medverkandes egna perspektiv.

I introduktionen till programmet beskriver berättarrösten hur människor med Downs Syndrom ser ut och beter sig samtidigt som ett blåtonat bildcollage rullar i bakgrunden där vi kan se still- och slow-motion bilder på de tre huvudpersonerna. Både det som sägs och de klipp som visas skapar en bild av att människor med Downs Syndrom är ”annorlunda” från andra människor, både utseendemässigt och beteendemässigt. Man framhäver att de är unika och speciella individer och monteringen av bilderna, den kalla, blåa tonen och de medverkandes känslouttryck i slow-motion ger dem nästan groteska utseenden:

Berättaren: - De beter sig ofta lite osvenskt, är yviga i gesterna, skrattar högt och kan plötsligt kasta sig om halsen på dig i tunnelbanan. De ser också ganska lika ut, nästan som syskon, med breda ögon och platt profil. Det är lätt att man buntar ihop dem och de möts ofta av fördomar, men människor med Downs Syndrom är lika mycket unika individer som alla andra. De känner glädje, sorg, ömhet och kärlek, precis som vem som helst.

I programmet talar man genomgående om ”människor med Downs Syndrom” och benämner dem som ett kollektiv. Johan, Maja och Anna blir representanter för detta kollektiv. Detta kollektiv beskrivs på ett sätt som kan anses stereotyp och framför allt som en kategori som representerar någonting avvikande och udda. Människor som inte är som ”vi”. ”De” framställs dessutom som unika individer med fantastiska förmågor; de är inte bara ”annorlunda” för att de har ett funktionshinder utav de är även ”annorlunda” gentemot andra personer med funktionshinder (vilka underförstått inte har samma förmågor). Johan exempelvis, spelar tennis och man använder bland annat benämningen ”superbegåvning” när man talar om honom. Detta framhävs ytterligare genom att man upprepade gånger nämner att han skall tävla för Sverige i Special Olympics hösten 2007. Anna beskrivs som ovanligt verbal och intelligent. Hon bistår dels vänner och bekanta som inte kan uttrycka sig på samma sätt och dels får hon resa jorden runt och föreläsa. Hon har dessutom ett arbete och är lyckligt gift. Berättarrösten förklarar för oss att det inte är alla människor som har Downs Syndrom som klarar av att jobba. Maja i sin tur talar man främst om som skådespelerska. Hon medverkar i en uppsättning av musikalen ”Elvis” som blivit en sådan succé att den skall spelas på Cirkus i Stockholm. Maja spelar en av huvudrollerna. Personerna i programmet framställs som dubbelt unika: dels för att de inte är som alla andra då de har Downs Syndrom och dels för att de inte är som alla andra med Downs Syndrom, de är ju extremt begåvande på sina olika områden.

Johan intervjuas aldrig i programmet utan det är oftast hans syster eller pappa som berättar hur de känner sig eller hur de tror att Johan känner sig. Fokus hamnar mycket på de anhörigast upplevelser och inte på Johans egna.

Hans pappa säger: - *Jag tror att han tycker att han är världens bästa människa, han trivs med sig själv och så vitt vi kan förstå med livet och omgivningen sådär.* ”

Maja talar mycket själv men man intervjuar även hennes mamma och musikalens regissör om Maja. De talar främst om hur utvecklande teatern och skådespeleriet har varit för henne och hur hennes självkänsla har utvecklats. Både Maja och hennes mamma talar, utifrån olika perspektiv, om hur svårt det har varit att leva med Majas funktionshinder. Ibland tar berättarrösten vid, och vid de tillfällena är det ofta tydligt att ännu ett perspektiv förmedlas; utifrån perspektivet, vilket återigen understryker att de medverkande är ”annorlunda”:

Majas mamma: - *Maja har alltid varit medveten om att hon är annorlunda även om hon själv inte förstätt varför, och många gånger har det varit svårt för henne att leva med sitt utanförskap.*

Anna berättar framför allt sin historia själv - men detta i sig kommenteras som något unikt för en person med Downs Syndrom - att hon kan tala för sig själv, liksom det faktum att hon har ett jobb. Vid några tillfällen blir Anna refererad av berättarrösten: - *Anna önskar sig en större lyhörighet för funktionshindrade och deras behov. Själv upplever hon inte att hon blivit dåligt bemött av omgivningen, bara ibland tycker hon att människor är nedlåtande.*

Anna säger själv att: - *Utseendemässigt ser jag väldigt bra ut [...] men jag går inte ner på stan och skriker att jag har Downs Syndrom.*

Det klippet används flera gånger i programmet: i inledningen, efter reklam-paus och i själva berättelsen. Klippet anses accentuera programtiteln:

”Snygg, smart och har Downs Syndrom”. Den utseendemässiga aspekten fokuseras tydligt. Att uttalandet blir så centralt betonar motsättningen i att Anna inte passar in i samhällets utseendenorm men själv anser att hon uppfyller den mer än väl. Att fokusera på utseendet på detta sätt bidrar dels till objektifieringen av de medverkande, men är även nedvärderande. Istället för att lyfta fram den utseendemässiga aspekten talar exempelvis Anna om politiska frågor och som hamnar skymundan i programmet.

Uttrycket ”Downs Syndrom” används ganska genomgående i programmet, men andra benämningar förekommer också såsom handikappad, förstånds-handikappad och utvecklingsstörd. Levnadssituationen för de personer med funktionshinder som skildras beskrivs som att det inte alltid varit lätt men nu för tiden klarar man sig högt över förväntan. Att ta sig dit man kommit har med andra ord varit svårt, med många hinder på vägen, och detta gör att även utvecklingen och framstegen beskrivs som en stor prestation och ytterligare någonting som gör personerna unika. Johan har lärt sig tala, han kan åka buss och gå till de närmsta affärerna själv. *”Livet leker för Johan”* säger hans pappa vid något tillfälle. I Majas fall är man noga med att tala om att

hon lever själv i en egen lägenhet i centrala Hudiksvall och att hon är en duktig skådespelerska. Annas intelligens och förmåga att uttrycka sig verbalt beskrivs återkommande:

Berättaren: - *Anna har lätt för att uttrycka sig och just därför har hon fått resa runt hela världen för att föreläsa om sitt handikapp.*

I beskrivningarna återfinns något av en ”klapp-på-huvudet-mentalitet”; de medverkandes åstadkommanden beskrivs på ett nästan överdrivet positivt sätt. Effekten av detta blir att det är underförstått att man inte egentligen inte kan så mycket som man borde kunna, vilket i sin tur är nedvärderande.

8.3 Playa del Sol

Playa del Sol är en dramakomediserie som visats i SVT 1 på söndagskvällar klockan 20:00 under våren 2007 med start den 21 januari. Handlingen utspelar sig på en liten semesterort i Spanien där tittarna under 12 avsnitt får följa fem reseledare på en semesterort i Spanien. Mårten, spelad av Henrik Hjelt, kommer från resebyråns huvudkontor i Stockholm skall praktik på hotellet. Där möts han av platschefen Tommy och hans medarbetare Sandra, Linn och Steffen. Serien kretsar sedan kring dessa fem och deras relationer, förvecklingar och vardagsproblem

8.3.1 Proqrambeskrivning och genre

I varje avsnitt dyker nya incidenter och händelser upp. Serien kan alltså följas, det vill säga att man ser samtliga avsnitt i följd, men man behöver ingen förförståelse för att se ett enskilt avsnitt. Varje avsnitt inleds med en kort introduktion till avsnittet. Därefter följer vinjetten där Mårten syns i närbild med stora solglasögon till ljudet av flamencoliknande spansk musik. Berättelsestrukturen varierar från avsnitt till avsnitt men övergripande får man följa de fem karaktärerna i olika situationer som ofta knyts ihop i slutet. Efter eftertexterna följer ett litet extra klipp med något komiskt inslag som relaterar till avsnittet. Serien vänder sig till en ganska bred publik men med fokus på åldersspannet 20-40. Det baserar vi på att den har ett ungt anslag, över lag unga skådespelare och den sändningstid man valt. Genremässigt är programmet av dramakaraktär, med karaktärer som följs från avsnitt till avsnitt och förlopp som utvecklas under seriens gång. Formmässigt har man lånat dokumentära drag: realistiska miljöer, närgången, observerande kamera och långa tagningar, ”naturligt” ljud och ljus, vilket tillsammans med dramakaraktären får programmet att likna en dokusåpa. Att innehållet är fiktivt och dessutom satir ger en misstanke om att man även driver med genren. Dialog och handlingar är genomgående lite ”korkade” och gör även att karaktärerna framstår som smådumma, då det är genom ord, gester och

handlingar som man lär känna dem. Syftet med programmet är främst att roa och underhålla, en sorts tidsfördriv.

I det avsnitt vi valt att analysera, avsnitt 10, kretsar handlingen kring den stundande grisfesten. Ett större sällskap med personer i rullstol vill närvara och Tommy, platschefen, har fallit pladask för Marika, som visar sig vara deras assistent. Dessutom har grisen, som Tommy stulit, gått och självdött.

8.3.2 Representationer och diskursiv diskriminering

När Marika kommer till Tommy för att anmäla ett sällskap till grisfesten är det inga problem, han gör vad som helst för att imponera på henne. När sedan Märít, en äldre kvinna i rullstol spelad av Gunilla Abrahamsson (som inte sitter i rullstol), kommer för att förhöra sig om var festen äger rum:

Märít: - *”Jo, det var en fråga angående grisfesten ikväll, vi är några i rullstol som skall gå och nu undrar jag bara; var går den av stapeln?”*

Tommy: - *Ja, eh, nu vill jag inte att du tar det här på fel sätt, men jag tror inte den där välkomstfesten är särskilt lämpad för rullstolsbundna.*

Märít: - *Nähä, och varför är den inte det?*

Tommy: - *Ja, för det första så håller vi till på takterrassen...*

Märít: - *Ja, men ni har väl hiss?*

Tommy: - *Ja, men den skall inte användas i onödan, och så tänker jag på säkerheten, det är högt, tänk om ni rullar ner.*

Tommy avslutar med att säga att det kanske är bättre om de har en egen fest.

Något senare kommer Marika in på Tommys kontor. Hon undrar över sällskapet i rullstol. Tommy säger att om de stör henne kan han se till att de flyttas till barnpoolen varpå Marika förklarar att de är det sällskap hon anmälde till grisfesten och att hon är deras assistent. Tommy försöker då bortförklara sina klumpiga uttalanden genom förklara att det hela var ett missförstånd:

Tommy: - *Nej, då har hon hört helt fel. Jag tror att det kan bero på nivå-skillnaden när man pratar med dem. Alltså, i höjd...*

Senare under avsnittet skall sällskapet i rullstol åka hiss upp till taket, men hissen går har fastnat och Tommy erbjuder sig att dra alla 22 personerna i rullstol upp för 9 trappor för att dem skall få sin fest, om bara Marika går med på att dansa med honom. Efter mycket möda lyckas han få upp alla på taket och festen sätter igång. Där försöker han imponera på Marika, samtidigt som Märít, som är förolämpad av alla klumpiga uttalanden från Tommys sida försöker komma emellan. Hon hävdar att han inte är god nog åt Marika. Det hela får sitt slut då Tommy klagar för Steffen på att Märít går runt och säger att han bara vill ”komma innanför trosorna på Marika” och att det är klart att det är så men att han inte vill att Märít skall berätta det för

henne. Vad han inte vet är att karaokemikrofonen är påslagen och att hela samtalet har hörts ut på festen.

De karaktärer som är inblandade i det händelseförlopp vi huvudsakligen analyserar är Tommy, Märit och Marika. Framför allt är det dialogen mellan Tommy och Märit, och Tommys klumpiga uttalanden, som är intressanta. Gruppen i rullstol benämns mestadels som ett kollektiv, Märit får stå som en representant för den gruppen. Tommy talar om gruppen som ”dem”. Märit kommer till tals mycket i programmet, men hon får som sagt bli en sorts representant för gruppen i rullstol, det kunde lika gärna ha varit någon av de andra i gruppen som tog den rollen. Tommys dialog och handlande måste ses emot den bakgrund som programmet och serien utgör och den framställning av Tommy som görs. Hans inställsamma inställning gentemot Marika står i kontrast mot den arroganta, sura och snåla personlighet, som kommer fram i relation till alla andra. Detta bidrar till att hans plumpa uttalanden säger mer om hans karaktär än vad de gör om personer med funktionshinder. Hans uttalanden är överdrivet korkade, på ett komiskt sätt, vilket gör att deras innebörd inte tas på allvar (av publiken. Karaktärerna i programmet ser inte det komiska, varken i Tommys repliker, eller i sina egna). Mårten och Sandra talar exempelvis om var de skall köpa vinet inför grisfesten.

Mårten: - *Jag tyckte Tommy sa att vi skulle åka till supermarkaden och köpa 10 lådor restvin, om inte det fanns så skulle vi ta vinäger.*

Tommy använder konsekvent orden rullstolsbundna genom hela avsnittet och vid ett tillfälle rättar Märit honom:

Märit: - *Det heter faktiskt rullstolsburna!*

Tommy: - *Ja, eller rullisar. Det brukar jag säga, rullstolsburna låter så hårt.*

Hade man enbart analyserat Tommys uttalanden i en annan kontext hade han gjort sig skyldig till alla upptänkliga former av diskriminering men det faktum att programmet tillhör komedigenren gör att tolkningarna får ta hänsyn till detta. De överdrivet plumpa uttalandena får i det närmsta motsatt effekt och skulle till och med kunna tolkas som en kommentar på hur korkade människor är, om de uttrycker sig på det sättet. Alltså allt annat än diskriminerande. Tommys repliker kan tolkas som en kommentar i debatten om tillgänglighet för människor med funktionshinder, då han talar om exempelvis takterrassen som en säkerhetsfråga och om tillgång till hiss.

8.4 Argument

”Argument” är ett debattprogram som sänds direkt i SVT1 på tisdagar klockan 22.00. Det program som vi undersökt sändes den 17 april 2007.¹¹⁸ Detta är en serie av debattprogram som tar upp samhällsrelevanta frågor. Det är i sin helhet ca en timme långt och består normalt av tre studiodebatter med inbjudna gäster. I det aktuella avsnitt vi valt att studera är det endast ett utav de tre huvudinslagen som innehåller representationer av personer med funktionshinder. Inslaget som utgör vårt huvudsakliga analysobjekt är ca 19,5 minuter långt. Vi har även studerat hela programmet med hänsyn till strukturfrågor och representationer av icke-funktionshindrade personer i programmets övriga inslag.

8.4.1 Programbeskrivning och genre

Typiskt för studiodebattgenren är att det finns programledare som fungerar som moderatorer som styr debatterna åt ”rätt” håll. ”Argument” har två programledare, Linda Olofsson och Helena Wink, som presenterar programmetts innehåll för tittaren, ställer frågor och leder debatterna. De tar även emot respons från publiken via sms-meddelanden som tittarna uppmanas att sända in under programmets gång, något som också är utmärkande för genren. Vidare så är det kännetecknande att aktuella, samhällsrelevanta ämnen tas upp och debatteras av en panel bestående av representanter från olika intressegrupper som oftast har olika ståndpunkter i ämnet, vilket genererar debatten. Frågorna som debatteras är, förutom att de följer detta tema i stort och har ett gemensamt formspråk, oftast självständiga i förhållande till varandra. Exempelvis talade man i Argument 2007-04-24 om Lars Leijonborgs avgång som partiledare strax efter att detta hade annonserats.¹¹⁹ I och med den här typen av serieformat finns det också möjlighet att göra uppföljningar, rättningar eller kommentarer i ett senare program eller berätta vad nästa veckas program är planerat att handla om. ”Argument” består av tre huvudinslag som introduceras med någon form av reportage där tittaren blir insatt i ämnet för att sedan kunna följa med i debatten och själv tycka till. Utav dessa tre huvudinslag kallas ett ”Röda stolen”. Det innebär att en person kontaktat ”Argument” via hemsidan med ett ämne som de vill ta upp. Personen placeras i studion i en röd stol och får debattera frågan med personer med ansvar eller åsikt i frågan, vilka bjudits in. Ämnet debatteras tillsammans med programledarna på ungefär samma sätt som övriga inslag.

¹¹⁸ <http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=63281&a=804153>, besökt 2007-08-19

¹¹⁹ <http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=63281&a=812320>, besökt 2007-08-19

Det avsnitt vi studerat utgörs av tre debatter, varav den mellersta: ”Röda stolen” utgör vårt analysobjekt. Inslaget inleds med en videoinspelad presentation av Johanna Björck, en student i Umeå med en hörselskada som vill debattera frågan om avsaknaden av textning i SVT:s regionala nyheter. Hon vill kunna ta del av dessa på samma sätt som hon kan ta del av andra nyheter. Därefter kommer ett kort reportage där ljudet är ersatt med brus och en berättarröst förklarar för tittaren att det här är vardag för 600 000 hörselskadade i Sverige som inte kan tillgodogöra sig TV-innehåll som inte är textat. Sedan återgår vi till studion där panelen finns på plats. I den sitter Johanna Björck, Jan-Peter Strömgren, förbundsordförande i HRF, Hörselskadades riksförening samt Jan Axelsson, Programdirektör för Nyheter och Sport på SVT. Med i studion finns även Johannas teckentolk. Programledarna styr debatten och ställer frågorna och man låter alla komma till tals.

8.4.2 Representationer och diskursiv diskriminering

I ”Argument” arbetar man mycket med liveformat, interaktivitet och referenser till Internet. Att många deltagare är unga, programledarna är unga kvinnor och trendigt klädda samt det faktum att studiomiljön är modern i rött och betong talar för att man söker attrahera en yngre publik och väcka deras intresse för samhällsfrågor.

I inslaget ”Röda Stolen” talar man inte om funktionshinder eller personer med funktionshinder på ett generellt plan utan det är enbart uttalanden om personer med hörselskador som förekommer. För debattens syfte talar man nästan uteslutande om personer med hörselskador som en homogen grupp. I viss mån talar man mycket om vilka behov personer med hörselskador har på ett generellt plan, men samtidigt har man representanter för kollektivet på plats som verkligen talar i en sak som de vet är brett förankrat bland personer med hörselskador. Samtliga personer som deltar i debatten uttalar sig om personer med hörselskador. Johanna framstår inte som en representant för en grupp utan snarare som en individ som känner sig diskriminerad eftersom hon inte kan ta del av de tv-program hon vill. Någon ”vi” och ”de” känsla skapas inte riktigt, det är istället Johanna Björck som poängterar *hennes* rätt och möjligheter att ta del av samma nyheter som alla andra. På detta sätt skapas inte en distansering i avseendet ”funktionshindrade”/”icke-funktionshindrade” utan det är istället Johanna Björck som distanserar sig själv. Hon ställer mycket frågor till Jan Axelsson, kräver svar och är något spetsig i sin framtoning i det avseendet att hon verkar skeptisk mot de svar hon får.

Debatten kretsar till stor del om att de behov personer med hörselskador har inte skiljer sig ifrån andras. Jan-Peter Strömgren är exempelvis noga med att påpeka att textning kan fylla en funktion för många människor i samhället: barnfamiljer som har mycket liv i vardagsrummet; i en miljö där man vill ha tv:n på i bakgrunden, till exempel på en restaurang eller om man sysslar med något annat samtidigt som man tittar på tv. Textning av tv-program är enligt honom inte enbart en fråga som berör personer med hörselskador utan är;

Jan-Peter: - *Ett sätt för tv-mediet att bli bättre på att kommunicera med många, många människor, många tittare.*

Jan Axelsson för även han ett resonemang om likheter snarare än särskillnader.

Programledaren: - *Hade man inte kunnat prioritera detta framför program-satsningar?*

Jan: *"Jag kan inte se någon skillnad på önskemål om ett brett programutbud i Sveriges television från hörselskadade och från andra."*

Han betonar också att då övriga kanaler inte textar i någon större utsträckning är det extra viktigt att utbudet är brett hos SVT. Johanna Björck själv har ett annat perspektiv på frågan och tycker att SVT slingrar sig:

Johanna: *"Att man gör det till en kostnadsfråga tycker jag är diskriminering, för oss som inte får ta del."*

Hon menar att ifall man inte kan tillgodogöra sig innehåll som är viktigt för det sociala livet "blir det automatiskt ett utanförskap".

När det gäller miljön är det egentligen ingen som drar fördel eller nackdel av denna. Alla är där på samma villkor. Johanna Björck skiljer sig inte från övriga deltagare i debatten på något sätt egentligen, bortsett från att tittaren enkelt kan urskilja att hon har en hörselskada eftersom hon både textar när hon talar, tappar några små ord ibland samt att hon har en teckentolk med sig i studion. I övrigt är alla välklädda för tillfället och i fysisk mening är det ingen som skiljer sig från någon annan. Alla får komma till tals, något som programledarna är måna om att se till.

Det som skiljer denna debatt från många andra är att tonen är annorlunda. Det finns en känslomässig och mjuk stämning där inga politiska ideologier styr uttalandena, utan istället försöker man faktiskt att lyssna på varandra och framhäva att man strävar mot samma mål. Det som ligger i den ena partens intresse kan också ligga i den andras. Det reportage som sändes innan debatten, där ljudet ersatts av brus, bidrar också till detta. Ibland kan dock denna stämning bli lite för känslöbetonad, då det upplevs som om ett medlidande skapas för Johanna Björck och hennes situation. Detta medlidande bidrar till att en tolkning av en stereotyp bild av ett offer ligger nära till hands, vilket är en nedvärderande handling i sig och således diskrimineran-

de. Jan Axelsson, som är där i egenskap av programdirektör för SVT, intar en ganska pedagogisk roll och denna skulle kunna ha varit nedvärderande om han hade talat fördummande, men detta är aldrig fallet.

8.5 Nya drömjobbet

”Nya Drömjobbet” är en programserie från Utbildningsradion (UR) som visats på söndagskvällar under våren 2007 klockan 22:10 i SVT1. Serien innehåller 6 avsnitt om ca 27 minuter. Programformatet är en paneldebatt i utbildningssyfte som äger rum i en TV-studio inför publik. I programmet man tar upp olika situationer som kan uppstå för arbetssökande och i arbetslivet. På UR:s hemsida kan man läsa följande presentation av programmet: *Här tar vi upp problematiken med att hitta, söka, få och byta jobb. Problem som programmets gäster ställts inför innefattar bl.a. åldersdiskriminering, arbetslöshet trots en gedigen utbildning och funktionshinder. En expertpanel kommer med tips och råd.*¹²⁰

8.5.1 Programbeskrivning och genre

”Nya Drömjobbet” är en programserie i paneldebattformat. Utmärkande för den här typen av program är just att en panel finns på plats och diskuterar ett förutbestämt ämne. I ”Nya Drömjobbet” består denna av tre personer som på ett eller annat sätt kan anses som kunniga eller experter inom området. Dessa kommer med tips och råd och diskuterar det aktuella ämnet. I varje avsnitt medverkar också en gäst, med egna erfarenheter av det ämne som diskuteras. Vidare brukar även en publik finnas på plats i studion som får ställa frågor och/eller tycka till i det aktuella ämnet och så är även fallet i ”Nya Drömjobbet”, där man även har delat ut mentometerknappar till var och en. Dessa ombeds man rösta med i olika ämnesaktuella frågor. Vad som också förekommer och som är utmärkande för en paneldebatt är att programmet inleds med någon form av fördjupande reportage som slussar in tittaren i ämnet och ger en förförståelse för det som senare skall diskuteras. Hela debatten leds sedan av en programledare som ger direktiv och styr debatten. Detta kan låta som en vanlig studiodebatt, precis som tidigare undersökta ”Argument” men vad som skiljer UR:s ”Nya Drömjobbet” från de andra är att programserien följer ett och samma tema, i detta fall diskuterar man olika aspekter av arbetslivet i varje avsnitt. Hela programserien är producerad i utbildningssyfte. Programmet innehåller ett återkommande inslag

¹²⁰ <http://www.ur.se/ur.se/templates/MediaPage.aspx?id=16389&uri=http%3A%2F%2Fwww.ur.se%2Fid%2F134062&static=false&expand=http%3A%2F%2Fwww.ur.se%2Fid%2F134066&cmd=viewseriesdetails&content=center>, besökt 2007-07-04

av komisk karaktär: ”Karriärcoachen” som handlar om en självgod och inkompetent man som leder en jobbsökarkurs.

Det avsnitt vi undersökt handlar om hur svårt det kan vara för personer med funktionshinder att ta sig in på arbetsmarknaden. I inledningen presenterar programledaren Fredrik Berling själva ämnet och sedan får vi stifta bekantskap med Joachim Kåhlman och hans ledhund Skip. Joachim har en synskada och personlig erfarenhet av att både söka arbete och arbeta som synskadad. Panelen består av Signhild Arnegård Hansen (vice ordförande för Svenskt Näringsliv), Sahar Mosleh (ordförande i förbundet för Unga Rörelsehindrade) samt Jerker Swande (föreläsare i Kommunikation och Kroppsspråk. Publiken får svara på frågan:

Fredrik Berling: - *Hur många av er har någon gång över huvud taget arbetat tillsammans med en rörelsehindrad?*

I reportageinslaget får tittaren träffa Lotta och Maria som har neuropsykologiska funktionshinder: ADHD och ADHD/Aspergers. Reportaget handlar om hur det är att ha ett osynligt funktionshinder i arbetslivet. Inslaget kommenteras sedan i studion innan debatten fortsätter. Alla kommer tills tals och avslutningsvis försäkras sig programledaren om att debatten fått en bra avrundning.

8.5.2 Representationer och diskursiv diskriminering

”Nya Drömjobbet” har ett relativt ungdomligt tilltal. Program- och debattledare är Fredrik Berling, känd från till exempel ”Hjärnkontoret”, ”Lilla sportspegeln” och ”Ritcher”, samtliga är tv-program som vänder sig till barn och ungdomar. Detta val av programledare och genomsnittsåldern på studiopubliken tyder på att man vänder sig till en ganska ung publik. Momentet med mentometerknapparna kan man också återfinna i tv-program som är populära hos en yngre målgrupp. Valet av ämne, arbetslivet, kan indikera att man snarare vänder sig till unga vuxna än barn och tonåringar. Problemen som diskuteras är sådant som kan vara bra att vara uppmärksam på och informerad om när man är på väg ut på arbetsmarknaden eller funderar kring sitt yrkesval.

I programmet framställs personer med funktionshinder som en något utsatt grupp, ett kollektiv med särskilda problem och svårigheter. Joachim och Sahar i studion samt Lotta och Maria i reportaget, får vara representanter för denna grupp, vilket skulle kunna tyda på någon form av objektifiering där det bara är en grupp människor man talar om och inga individer. Men detta räddas upp när man talar om Joachim främst som IT-tekniker och inte påpekar hans synskada speciellt. Däremot är man snabb med att presentera hans

ledhund Skip som är med i studion vilket ändå förmedlar det budskapet. Sahar i sin tur presenteras som ordförande i förbundet för Unga Rörelsehindrade och man nämner inte över huvudtaget att hon har någon form av funktionshinder. Dessa två delar med sig av sina egna erfarenheter, men de presenteras i en kontext där man framför allt talar om ett problem som rör samtliga personer med någon form av funktionshinder i samhället. I den här typen av debatt skulle man kunna tänka sig att viss form av exkludering skulle kunna förekomma, att man inte skulle låta de som problemet rör komma till tals, men så är aldrig fallet. Programledaren vänder sig direkt till Joachim och Sahar och ingen annan försöker föra deras talan. Lotta och Maria som tittaren får träffa i reportaget medverkar i egenskap av människor med funktionshinder som har en anställning. Men det är främst de som individer som presenteras, som ett exempel för hur det kan vara för människor med funktionshinder på arbetsmarknaden. Det blir mycket uppenbart att de har någon form av funktionshinder utifrån sammanhanget. Både Lotta och Maria får komma till tals själva och vad de tycker och känner är centralt. Däremot finns ett tillfälle där rektorn för den skola som Lotta jobbar på uttalar sig om hur Lotta känner och på ett ganska övertydligt sätt talar ”över” Lotta när hon sitter bredvid. Detta skulle man kunna tolka som en typ av exkludering eftersom diskussionen är av vikt för Lotta, men trots det får hon själv inte komma till tals i den utsträckning hon borde. Hon säger dock själv att hon får väldigt fina, prestigefyllda uppdrag och att det inte är synd om henne.

Verbalt sett talas det mycket om att man bör se till de möjligheter som finns och försöka arbeta över de begränsningar som lätt tar överhanden i en sådan här diskussion. Jerker Swande ger exempelvis tipset att man som människa med funktionshinder som försöker hitta ett jobb skall se till sin kompetens och vilka fördelar de kan medföra och presentera dessa för sin eventuella framtida arbetsgivare. Detta är något som även Sahar stämmer in i vilket skapar en stämning i studion att de kommer överens och hittar gemensamma lösningar.

Programmet är som nämnt i utbildningssyfte och därför talar man om termer som ”funktionshindrad” och ”handikapp” och vad dessa egentligen innebär. Man verkar ha en ambition att använda sig av politiskt korrekta definitioner och begrepp. Det är dock programledaren som gör de flesta misstagen. Han omnämner flera gånger Joachim som blind, trots att Joachim själv säger synskadad. Det ger en känsla av att Fredrik inte riktigt är öppen för att lyssna på vad Joachim egentligen säger. Man använder sig av andra termer såsom rörelsehindrad, men ibland förkortar man ner det och säger ”hindrad”. Detta begrepp talar inte om vari hindret ligger, det är en term som nästan enbart fokuserar på hindret, objektifierar personen och ser inte till möjligheterna eller till individen. I motsats till detta utför man ett litet språkligt

experiment kring termen funktionshindrad. Man talar om att man som anställd på ett företag är där för att fylla en funktion och således är det viktigt att man inte är hindrad att fylla just den funktionen, utan att det är tydligt för arbetsgivaren var funktionshindret ligger. Denna diskussion är dock något man släpper ganska snabbt för att återgå till andra frågor.

Programmet utspelar sig i studiomiljö: publiken sitter i bakgrunden och gäst och panel sitter på en uppbyggd scen. Alla medverkande verkar förhålla sig lika till miljön och alla debattdeltagare framstår som bekväma med att synas i bild. I reportaget förekommer en mängd olika miljöer. Vi får möta Lotta i hennes arbetsmiljö, med barnen som hon undervisar, i sitt hem - framför spegeln i badrummet. Miljöerna speglar det reportaget handlar om. Maria skildras även hon i en vardagsmiljö: hemma i sitt hus, i sin bil eller på sitt jobb. Att hon visas när hon sitter i sin bil ser vi som en självständighets-symbol som framhäver vad Maria själv säger om arbetet som ett sätt att känna sig tillräcklig och självständig, något som definitivt motverkar en nedvärderande bild.

När det gäller de fysiska representationerna är det klädesmässigt ingen skillnad på icke-funktionshindrade och funktionshindrade. Samtliga deltagare i studion har en lite finare klädsel som är lämplig för ett framträdande i tv. När det gäller Joachim kan man inte vid en första anblick se att han har någon form av funktionshinder, det är först vid närbilder som detta blir tydligt, men det är inte fler närbilder på honom än på någon annan. Ledhunden som ligger intill honom gör det däremot tydligt att han har någon form av synskada. När det gäller Sahar är det tydligt att hon är rörelsehindrad, då hon sitter i permobil. Men det finns inget i kameravinklar, ljus, ljud eller liknande som är annorlunda när det är fokuserat på någon av dessa två jämfört med de andra deltagarna i debatten. Detsamma gäller Lotta och Maria i reportaget.

”Nya Drömjobbet” är något problemfokuserat. Man betonar svårigheter och hur svårigheter skall kunna hanteras. Detta skulle kunna bidra till att hela programmet får en negativ bild och så även bilden som skapas. Men detta räddas dock upp då man försöker se till kreativa lösningar och positiva alternativ istället för domedagsprofetior och nödrop.

8.6 Uppdrag granskning

”Uppdrag granskning” är en programserie i undersökande journalistik som sänds i SVT1 på tisdagar mellan klockan 20.00 till 21.00. Det inslag vi har studerat heter ”Blindstyre” och sändes tisdagen den 1 maj 2007. Vi har även studerat hela programmet med hänsyn till strukturfrågor och representatio-

ner av icke-funktionshindrade personer i programmets övriga inslag. På sin hemsida skriver man att: *”Vårt uppdrag är att blottlägga missförhållanden och maktmissbruk. Vi tar reda på det som du bör känna till, men som någon försöker dölja.”*¹²¹

8.6.1 Programbeskrivning och genre

Programserien ”Uppdrag Granskning” har sänts länge på SVT och en redaktion för undersökande journalistik är någonting som varje journalistiskt medium med självaktning måste ha. Redaktionen består av 40 personer i Stockholm, Göteborg, Malmö och Luleå och dess mest välkände medarbetare är Janne Josefsson. Syftet med programmet är att visa på missförhållanden genom att ta upp samhällsfrågor som inte tidigare undersökts eller uppmärksammats.

”Uppdrag Granskning” faller under genren undersökande journalistik. Karakteristiskt för den här typen av program är främst att det innehåller reportage som behandlar olika typer av relevanta och aktuella frågor. Det är oftast journalister som tar sitt samhälleliga ansvar och undersöker missförhållanden, skattefiffel, polisutredningar eller liknande. Ofta är det situationer där ”den lilla människan” kommit i kläm. Beskrivningen stämmer väl in på ”Uppdrag Granskning” som dessutom ett av de ledande programmen inom genren i Sverige. Programmets karaktär, att man gör avslöjanden och kommer med tidigare okänd information, innebär att uppföljningar av tidigare inslag utgör en viktig del. Reportagen utgör kärnan i programmet men vid sidan av dem förekommer ofta någon form av studiodebatt där inbjudna gäster med olika intressen eller ståndpunkter diskuterar. ”Uppdrag Granskning” utgörs oftast av tre olika reportage. Vilken typ, respektive hur många inslag av varje typ, som förekommer, varierar. De olika programinslagen binds samman av en programledare som syns i bild mellan inslagen.

För vår undersökning har vi valt ett program som i stort följer den normala strukturen för programmet. Det innehåller tre reportage. Den del av programmet som vi främst undersökt kallas ”Blindstyre” och är ett reportage om Iris hantverk, en organisation som startats med syfte att anställa synskadade hantverkare. Verksamheten drivs med stora bidrag från staten, men numera är det inte längre framför allt synskadade personer som anställs utan fullt seende. Tidigare anställda, synskadade personer har sagts upp. Frågan är alltså om det är riktigt att man ändå får miljonbelopp från staten för ett syfte som inte uppfylls? Reportaget är uppbyggt av intervjuer sammanvävda med en mängd olika personer, miljöer och dokument kring ärendet. En på-

¹²¹ <http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=53933>, besökt 2007-08-19

lagd berättarröst binder samman de olika uttalandena och miljöerna samt kommenterar det som sägs och görs. I reportaget medverkar människor med synskador som på något sätt varit i kontakt med Iris hantverk, dessutom medverkar representanter från ledningen för organisationen. En del av reportaget skildrar även den danska motsvarigheten till Iris hantverk: De blindas arbete.

8.6.2 Representationer och diskursiv diskriminering

”Uppdrag Granskning” är något hård i sin vinkling. Kameran och den undersökande reportern representerar ett perspektiv som är ute och arbetar på ”publikens uppdrag” och det märks på kameraarbete och vinklar. Redigeringen är hård, det är mycket snabba klipp och intervjuerna är inte sända i sin helhet eller ens som en helhet, utan istället sönderklippta och infogade där de passar i reportagets berättelsestruktur. De som uttalar sig får ofta sina uttalanden kommenterade eller ifrågasatta på ett något försmädligt sätt. I arbetet att foga samman alla klipp och kommentarer är berättarrösten enormt viktig då den i stort sätt utgör strukturen som klipp och fogats in utefter. De här egenskaperna ger en känsla av att man försöker rikta sig till en yngre och medelålders publik samt till människor som är intresserade av samhällsfrågor.

Majoriteten av dem som medverkar i det här programmet har någon form av synskada och de allra flesta av dessa är, eller har varit, anställda som borstbindare på Iris hantverk. I övrigt är det representanter för organisationen som figurerar. Intressant att påpeka är att berättarrösten introducerar anställda och deras livssituationer, parallellt med att de själva berättar om sina erfarenheter. Däremot får inte representanterna från Iris hantverk någon närmare verbal presentation. Detta görs troligen för att tittaren skall få medkänsla för de tidigare anställda då de får lära känna dem bättre.

Programmets huvudfokus ligger på organisationens uppbyggnad. Utöver en presentation ägnas egentligen individerna i sig någon uppmärksamhet. De individer som syns får stå som exempel för ett orättvist behandlande. Man benämner de som arbetat inom organisationen som en grupp som behandlats fel, men man använder dock inte uttrycket ”synskadad” mer än i början av programmet. I övrigt använder man sig av ”borstbindare” som ett samlingsnamn. Ingen försöker egentligen föra någon annans talan, däremot känns det som om man försöker anpassa uttalanden från Iris hantverk för att de skall passa in i diskussionen och låta som om organisationen inte vill någon väl och att det är jättesynd om de synskadade. På det sättet skapas en känsla av att de är mer offer än vad de egentligen är. En huvudpoäng i programmet är att synskadade och blinda har svårt att få jobb. Den används dock inte till att

diskutera varför det är fallet och hur man eventuellt kan ändra de förutsättningarna. Programmet är istället enbart inriktat på att skattepengarna som gått till att ordna jobb i Iris hantverk inte hamnar där de skall.

Vid intervjuer med ledningen ställs dessa mot väggen med frågor som rör verksamheten och de frågetecken som finns kring den. Frågorna är rappt ställda och svaren blir korthuggna då intervjuaren ofta kontrar och ifrågasätter uttalandet. Ett exempel är när Iris hantverks” vd, Fredrika Roedenbeck säger: - *Vi är inte ute efter att skapa reservat* som svar på frågan om hon inte anser att det är deras uppdrag att anställa synskadade personer framför seende personer. Reportern väljer att kommentera det: - *Företagets vd ser helst att de synskadade arbetar någon annanstans.*

Huruvida den här typen av verbala representationer kan verka diskriminerande är problematiskt då hela programidén faktiskt går ut på att visa en form av diskriminering. Men när de medverkande görs till offer på det här sättet får det nästan en motsatt effekt.

De miljöer man ser i programmet varierar beroende på vem som intervjuas. Vid intervjuer med en synskadad är man antingen hemma i en lugn vardagsmiljö med familjen nära till hands, i en trädgård, ute på promenader i naturen, eller kanske under någon typ av enkelt arbete i en borstbindarverkstad. Dessa miljöer understryker ett vardagligt tilltal. Vid intervjuer med ledningen för Iris hantverk ser det något annorlunda ut. Dessa är nästan uteslutet filmade i en strikt officiell miljö, kanske deras egna kontor eller liknande. Detta stärker bilden av att de inte medverkar i egenskap av privatpersoner. Dessa kontraster i miljöer stärker bara bilden av att de tidigare anställda är de humana, de som man som tittare skall sympatisera med, medan den officiella miljön inger en känsla av inhumanitet, en organisation som inte bryr sig om vem de kör över bara de själva tjänar på det.

Programmet hade egentligen kunnat handla om vilken typ av organisation eller myndighet som helst där verksamheten skulle kunna ifrågasättas. ”Uppdrag Granskning” har valt att se problemet som en organisation med skattepengar och ett uppdrag att anställa synskadade hantverkare, som de inte uppfyller. Man skulle kunna problematisera frågan: borde inte synskadade personer, i vårt moderna samhälle med de tekniska hjälpmedel som finns, kunna arbeta på vilken arbetsplats som helst? Vill vi att de skall arbeta inom sin egen organisation och inte ute i samhället. Hade det inte kunnat öka förståelsen och förbättra attityderna gentemot personer med funktionshinder ifall det hade varit möjligt. Hade inte diskrimineringen kunnat minska och synligheten och acceptansen hade ökat? Man hade kunnat sträva efter en mer positiv ton, lyfta fram den här typen av frågor och möjligheter och på det sättet fördjupa diskussionen.

9 Jämförande analys

Den jämförande analysen har till syfte att besvara undersökningens tredje och avslutande frågeställning: *Vilka skillnader och likheter finns det emellan de olika genrernas representationer av personer med funktionshinder?* Både undersökningsmaterialet och de resultat som analysen utav de enskilda programmen utmynnat i har legat till grund för den avslutande sammanställningen. Den jämförande analysen är strukturerad kring de övergripande temana: likheter respektive skillnader emellan de undersökta genrerna.

9.1 Likheter

Som en indirekt, och övergripande, slutsats utav urvalsprocessen har vi kunnat konstatera att representationer av funktionshindrade är sällsynta inom den urvalskategori som vi definierat. Även om vi inkluderar de program som valts bort är det ett litet antal program det handlar om, totalt sett. Att osynliggörande och exkludering är former av diskursiv diskriminering som är svåra att peka på, då man medvetet valt inkluderande material, är naturligt. Men genom arbetet med vårt urval kan vi ändå konstatera att det som stod till buds var magert.

En annan slutsats som man snabbt kan dra, redan vid genomgången av programbeskrivningarna, är att många program berör samma övergripande tema: arbete. Det kan finnas många förklaringar till att det ligger till på det viset: Det är ett ämne som är ”på tapeten” i och med det ”nya arbetarpartiets” regeringsövertagande (”Nya Drömjobbet” är med största sannolikhet en ordlek på Moderaternas valslogan). Det är ett ämne som berör många, privat, finansiellt, socialt etcetera. Vi har beskrivit, i bakgrundskapitlet, hur samhället värderar arbete högt och hur detta påverkar synen på människor med funktionshinder. Att det är det huvudsakliga tema som berörs när man talar om funktionshinder i televisionen (utanför nyhetsprogrammen) gör ämnet särskilt laddat och de representationer som förmedlas särskilt relevanta.

Utifrån ett genreperspektiv kan vi generellt säga att gränserna mellan fakta/fiktion och underhållning/information är mycket vaga i de undersökta programmen. Samtliga program har drag av båda aspekterna i dikotomin, det går inte att, uteslutande, benämna dem som det ena eller andra. ”Uppdrag granskning” håller ett högt och drivet tempo med nästan MTV-aktiga klipp. Berättartekniken liknar närmast en pusseldeckare. Till och med ”Pla-

ya del Sol” som är ett utpräglat underhållningsprogram bidrar med en kommentar i frågan om tillgänglighet för, bemötande av och attityder mot människor med funktionshinder.

Ytterligare en likhet är att inget av de undersökta programmen egentligen ifrågasätter eller problematiserar de kategoriseringar de använder sig utav. Hur definierar vi funktionshinder? Varför? Kan man göra det på ett annat sätt? Finns det något annat perspektiv att använda sig av? Det enda program som i viss mån försöker styra in diskussionen på det här området är ”Nya Drömjobbet”, men de släpper snabbt fördjupningen till förmån för en ytligare debatt. Den förklaring vi funnit, ur ett genreperspektiv, är att de undersökta genrerna inte tillåter denna typ av problematiserande fördjupning. Den ”ifrågasättande” genren kan sägas saknas i televisionens utbud idag. Det höga kravet på underhållning och tempo i tv lämnar lite utrymme för eftertanke och fördjupning av det här slaget.

En sista likhet, som vi framför allt kopplar till mediet, är hur tittaren positioneras i förhållande till innehållet och de personer som deltar. Att vara den som tittar på och inte den som deltar skapar en distansering mellan människorna i rutan och människorna i tv-soffan. Detta tror vi till viss mån förklarar hur de representationer som förmedlas får lov att passera utan att ifrågasättas. Distansering är det första steget emot en diskriminering och i och med att denna, så att säga, sker automatiskt är ifrågasättandet av densamma, och televisionens kategoriseringar, steget längre bort.

9.2 Skillnader

Den främsta skillnaden mellan de ifrågavarande genrerna är också den vi i viss mån förutsett och grundat vårt undersökningsperspektiv på: att olika genrer är producerade i olika syfte. Hur dessa syften präglar de representationer som förekommer har vi däremot inte kunnat förutspå. Vår slutsats på detta område är dock att de olika genrernas syften (underhållning, utbildning, samhällsdebatt etcetera) påverkar framställningarna av personer med funktionshinder. Det går inte, som Ljuslinder föreslår, att säga att samma representationer förekommer över hela registret. Framför allt handlar skillnaderna om hur man bemöter, och presenterar, människor framför kameran. Man kan kalla det för ”människosyn”. Men även hur dessa bilder förmedlas till tittaren, vilka scener som väljs, hur de kommenteras och sätts in i en samhällskontext. Det vill säga vilket perspektiv, eller fokus som anlagts. För att återgå till välbekanta termer är de aspekter av genrernas innehåll (representationer) och form. De genrespecifika tolkningsramarna har tidigare talat om för oss hur de skiljer sig åt mellan olika genrer. Sådär emot slutet vill vi återknyta till de frågor som det hela bottnar i. Hur behandlas människor?

Vilka representationer produceras? Hur förmedlas dessa bilder till det televisionsberoende "folket"? Vilka frågor talar man om, och vilka talar man inte om? Och vad kan konsekvenserna bli?

Perspektiv är en fråga om vad som är problemet. Finns det ett problem? Vems problem är det och hur skall det lösas? Vems uppgift är det? Här skiljer sig de olika genrerna markant. "I en annan del av Köping" ser sällan problem. Varför bry sig om problem när man kan skratta, sjunga och dansa? Ibland snuddar man till förenkling, men att man vågat lyfta in detta perspektiv, som tidigare helt saknats, förlåter allt. "Outsider" berättar om det udda och konstiga. "Kom och titta! Det finns freaks här." Att man skapar en arena för synlighet dränks i det att fokus ligger på voyeurism. "Playa del Sol" har lyckats förmedla problematisering inifrån humorns högberg. Att de lyfter upp och behandlar frågor om attityder och tillgänglighet väger tyngre än att man till viss mån presenterar en stereotyp personlighet. "Argument" kommer närmast en verklig lösningsfokuserad diskussion. "Nya Drömjobbet" vill så mycket men tappar trådarna. De lyfter viktiga frågor men släpper dem genast i golvet. "Uppdrag granskning" förbiser en del viktiga frågor som dyker upp och kör totalt över diskussionen på samhällsnivå. Det blir bara mos kvar.

Vi sätter vårt hopp till människosynen och dess uttryck. Trots att det finns mycket att önska kring förmedlingen och problematiseringen kring konkreta frågor och perspektiv bemöts de deltagande oftast respektfullt. Men även här skiljer det sig åt emellan genrerna. "I en annan del av Köping" har en varm och inkluderande människosyn som når ända till tv-soffan. "Outsiders" banaliserar sina deltagare och deras erfarenheter, pratar över dem och klipper sönder dem. "Playa del sol" skrattar med och inte åt sina karaktärer. "Argument" lyssnar och förstår istället för att fråga ut och tillrättavisa. "Nya Drömjobbet" försöker lyssna, men föreläser mest. "Uppdrag granskning" ser till samhället och inte till dess innevånare.

De ovan beskrivna likheterna och skillnaderna mellan de undersökta genrerna visar på att, oberoende av genre, är människor med funktionshinder underrepresenterade i svenska tv-program. När de medverkar är dock perspektivet, och de frågor som behandlas ofta ytliga och förbigår viktiga diskussioner. Man kan säga att de är förenklande. Skillnaderna mellan de undersökta genrerna berör framför allt hur man hanterar människor och hur man sätter in diskussionen i en samhällskontext.

10 Slutdiskussion

”The arguments that television is always an agent of the status quo are convincing, but not totally so. Social change does occur, ideological values do shift, and television is part of this movement. It is wrong to see it as an originator of social change, or even to claim that it ought to be so, for social change must have its roots in material social existence; but television can be, must be, part of that change, and its efficiency will either hasten or delay it.”¹²²

Då vi summerat resultaten av vår undersökning, och de övergripande slutsatser vi kunnat dra utav dessa, är det framför allt en fråga som återstår: Vad kan man göra åt saken? Om vi identifierat problemområdet som en avsaknad av diskussion kring de begrepp och grupperingar som används, samt de problemformuleringar som görs, hur skall man då gå till väga för att tillstå en förändring? Vi har naturligtvis inget självklart svar på den frågan. Men som Fiske skriver, i citatet ovan, kan televisionen vara en del av förändringsprocessen. Att inte enbart se till det som verkar självklart utan ifrågasätta och diskutera. För oss i tv-soffan är det viktigt att inte bara ta in det vi ser i rutan, utan även fundera på vad det är som inte syns och vad det beror på. Att inte ta uppdelningen av fakta och fiktion innehåll på blodigt allvar samt att alltid, alltid reagera då människor behandlas inhumant.

Vår undersökning är inte tillräckligt omfattande för att kunna dra generaliserande slutsatser om det svenska tv-utbudet. Att göra en undersökning som klarar det hade kunnat vara ett nästa steg. En annan typ av uppföljning hade varit att göra en publikundersökning, dels för att kontrollera tolkningarnas giltighet och bredd, men även för att finna nya tolkningar att gå vidare med. Att ta undersökningen vidare till att omfatta andra medier, radio, tidningar och Internet hade också varit spännande.

¹²² Fiske, 1987, s.45

11 Sammanfattning

Undersökningen är gjord på uppdrag av Handikappförbundens samarbetsorgan i syfte att undersöka och jämföra hur olika svenska tv-genres representationer av personer med funktionshinder ser ut samt huruvida dessa kan anses vara av diskriminerande karaktär. Bakgrunden till studien behandlar benämningar och definitioner av funktionshinder, hur dessa sett ut genom tiderna samt hur situationen ser ut för personer med funktionshinder i dagsläget. Två teorikapitel beskriver representationer samt genre teori. Representationer kan kortfattat beskrivas som en medierad framställning av någon eller någonting. I det kapitlet förklaras även diskursiv diskriminering, att diskriminera med ord. Genrekapitlet förklarar hur en genre kan förstås som en framställning utan ett innehåll, i en viss form som sedan tolkas med hjälp utav genrespecifika tolkningsramar. I kapitlet introduceras även televisionen som medium samt hur man tidigare har studerat funktionshinder i televisionen och varför genreperspektivet har relevans i detta sammanhang.

Den empiriska undersökningen är en kvalitativ textanalys utav sex svenska tv-program, som sänts mellan 1 januari och 1 maj 2007. Programmen har valts ut därför att representationer av funktionshinder har en central roll. Programmen utgör också exempel på olika genrer: ”I en annan del av Köping” (dokusåpa), ”Outsiders” (dokumentärserie) ”Playa del Sol” (dramakomedi), ”Argument” (studiodébat), ”Nya Drömjobbet” (utbildningsprogram, i form av en paneldebatt, ”Uppdrag granskning” (undersökande journalistik). Undersökningen innehåller inte nyhetsprogram. Urvalsprocessen har visat att antalet program där personer med funktionshinder är i fokus är få till antalet. Vid bearbetning och analys har ett reflexivt tillvägagångssätt använts och analyschema, analys av materialet och teoriinläsning har pågått parallellt.

Resultatredovisningen är gjord i två delar, där den första presenterar respektive program med beskrivning, genreanalys samt redovisning av de representationer och eventuella diskursiva diskriminering som förekommer. Inget program har passerat utan anmärkning av huruvida representationerna kan anses vara av diskriminerande karaktär. I den andra delen har vi gjort en jämförande analys och kommit fram till att det finns både skillnader och likheter mellan representationer av personer med funktionshinder i de undersökta genrerna. Framför allt handlar det om människosyn och perspektiv på problem, lösningar och på vilket sätt de diskuteras.

12 Referenser

12.1 Litteratur

- Altheide, David L. (1996) *Qualitative Media Analysis*. Thousand Oaks, Calif : Sages
- Altman, Rick (1999) *Film/Genre*. London : British Film Institute.
- Berglez, Peter (2000) ”Kritisk diskursanalys” i Ekström, Larsson (Eds) *Metoder i kommunikationsvetenskap*, Lund : Studentlitteratur
- Carlsson, Ulla & Facht, Ulrika, Eds (2004) *Mediesverige 2004 – Statistik och analys*. Göteborg : NORDICOM
- Creeber, John, Ed (2001) *The Television Genre Book*. London : British Film Institute
- Edström, Maria (2006) *TV-rummets eliter. Föreställningar om kön och makt i fakta och fiktion*. Institutionen för journalistisk och masskommunikation. Göteborgs Universitet. Kungälv: Livréna AB.
- Ekström, Mats & Larsson, Lars-Åke (2000) *Metoder i kommunikationsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur
- Ellis, John (1982) *Visible Fictions. Cinema, television, video*. London: Routledge.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena (2006) *Metodpraktikan*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB
- Fiske, John (1987) *Television Culture*. Padstow, Cornwall: TJ International Ltd.
- Förhammar, Staffan & Nelson, Marie C, Eds (2004) *Funktionshinder i ett historiskt perspektiv*. Lund : Studentlitteratur
- Gerbner, George & Michael Moran (2002) *Against the mainstream: the selected works of George Gerbner*. New York: Lang.

- Ghersetti, Marina (2007) *Bilden av funktionshinder. En studie av nyheter i Sveriges Television*. Arbetsrapport nr.43, Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs Universitet
- Gripsrud, Jostein (2002) *Mediekultur. Mediesamhälle*. Göteborg: Daidalos AB.
- Hadenius, Stig & Weibull, Lennart, Ed. 8 (2005) *Massmedier. En bok om press, radio & TV*. Falun : Albert Bonniers Förlag.
- Hall, Stuart (1997) *Representations. Cultural Representations and Signifying Practices. Cultures, Media and Identities*. Open University. London: SAGE Publications.
- Jaeger, Paul T (2005) *Understanding disability*. Westport, CT, the United States of America: Praeger Publishers.
- Kilborn, Richard (2006) “ ‘Mixing and Matching’: The Hybridising Impulse in Today’s Factual Television Programming” i *Genre matters: Essays in Theory and Criticism*. Bristol: 4edge.
- Ljuslinder, Karin (2002) *På nära håll är ingen normal. Handikappdiskurser i Sveriges Television 1956-2000*. Akademisk avhandling för filosofie doktorexamen i medie- och kommunikationsvetenskap vid Umeå Universitet. Umeå: NRA
- McQuail, Denis (2005) *Mass Communication Theory*. London : SAGE Publications
- Mittell, Jason (2004) *Genre and Television: From Cop Shows to Cartoons in American Culture*. New York & London : Routledge
- Mittell, Jason (1999) ”A Cultural Approach to Television Genre Theory” i Hall, Stuart och Evans, Jessica (Eds) *Visual Culture: the reader*. London : SAGE och Open University,
- Månsson, Per, Ed. (2003) *Moderna samhällsteorier. Traditionella riktningar teoretiker*. Stockholm : Prisma
- Petersson, Olof & Carlberg, Ingrid (1990) *Makten över tanken*. Stockholm : Carlsson Bokförlag

Riley II, Charles A. (2005) *Disability and the Media – Prescriptions for Change*. Lebanon : University Press of New England

Selby, Keith & Cowdery, Ron (1995) *How to Study Television*. London : MACMILLIAN PRESS LTD

Söder, Mårten (1982) *Handikappbegreppet: en analys utifrån WHO:s terminologi och svensk debatt*. Beredningsgruppen för internationella handikappsåret 1981. Socialdepartementet

12.2 Tidskriftsartiklar

Boréus, Kristina (2005) *Diskursiv Diskriminering: en typologi*. Statsvetenskaplig tidskrift Nr. 2

12.3 Elektroniska källor

Handikappförbundets Samarbetsorgan:
<http://www.hso.se/start.asp?sida=7935> besökt 2007-08-19

Nationalencyklopedien:
http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?h_search_mode=simple&h_advance_d_search=false&t_word=funktionshinder , besökt 2007-08-19

Sveriges Televisions programsidor:
http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=2300&lid=SVT_Dokumentar&from=menu , besökt 2007-08-19
<http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=52953&lid=Argument&from=menu>, besökt 2007-08-19

TV4
<http://www.tv4.se/bondesokerfru/>, besökt 2007-08-19
<http://www.tv4.se/idol/>, besökt 2007-08-19

I en annan del av Köping
<http://www.tv4.se/koping/>, besökt 2007-08-19
www.tv4.se/koping/511992.html besökt 2007-08-19

Outsiders

<http://www.kanal5.se/templates/page.aspx?id=16574>, besökt 2007-08-19

<http://www.kanal5.se/templates/page.aspx?id=10877>, besökt 2007-08-19

Playa del Sol

http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=61036&from=program_ao, besökt 2007-08-19

Nya Drömjobbet, UR

<http://www.ur.se/ur.se/templates/MediaPage.aspx?id=16389&uri=http%3A%2F%2Fwww.ur.se%2Fid%2F134068&static=false&cmd=viewdetails&content=center>, besökt 2007-07-04

<http://www.ur.se/ur.se/templates/MediaPage.aspx?id=16389&uri=http%3A%2F%2Fwww.ur.se%2Fid%2F134062&static=false&expand=http%3A%2F%2Fwww.ur.se%2Fid%2F134066&cmd=viewseriesdetails&content=center>, besökt 2007-07-04

Argument

<http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=63281&a=804153>, besökt 2007-08-19

<http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=63281&a=812320>, besökt 2007-08-19

<http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=63281&a=804153>, besökt 2007-08-19

Uppdrag granskning

<http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=68634>, besökt 2007-08-19

<http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=53933>, besökt 2007-08-19

Analyschema

Programbeskrivning och genre

- Vad heter programmet?
- När sändes programmet? Vilken tid? I vilken kanal?
- Hur långt är programmet?
- Vilken genre tillhör programmet?
- Vad är programmets tema? Vad handlar programmet om?

Innehåll – vad/vilka förekommer i programmet, hur ser dessa representationer ut samt hur förhåller de sig till varandra:

Vad talar man om, och hur?

- Omnämns funktionshindrade som individer eller kollektiv?
- Betonas problem/svårigheter eller förmågor?
- Presenteras personen utifrån sitt funktionshinder?
- Vilka ord används för att beskriva personer med funktionshinder?
- Vilka ord och uttryck används när man beskriver livssituationen för personer med funktionshinder?
- Talar den funktionshindrade personen själv eller blir han/hon omtalad eller refererad?
- Vem/vilka uttalar sig om funktionshindrade personer?

Vad syns i bild och hur framställs det/de?

- Representeras en fiktiv funktionshindrad rollgestalt av en funktionshindrad eller icke-funktionshindrad?
- Vilken ålder, kön, etnicitet, utseende, kläder, övriga egenskaper och personliga attribut har personer med funktionshinder?
- Vilken ålder, kön, etnicitet, utseende, kläder, övriga egenskaper och personliga attribut har icke-funktionshindrade personer?
- Var, i vilken sorts miljö, utspelar sig programmet?
- Hur förhåller sig personerna i programmet till miljön? Finns det någon skillnad mellan funktionshindrade och icke-funktionshindrade personer?

Form – hur ser programmet ut på strukturell nivå, vilka tekniska koder används, och hur, till att foga samman delarna till en helhet?

- Övergripande struktur? Hur ser serieformatet ut? Hur passar det analyserade programmet in i serien?
- Programstruktur? Förekommer olika inslag? Hur ser berättelsestrukturen ut?
- Autentiskt eller pålagt ljud?
- Ljussättning?
- Vilken typ av kameravinklar används? På vilket sätt? Exempelvis närbilder och rörelse.
- Vems blick representerar kameran?
- Klippning/redigering?

Tolkningsramar – Vad är programmets syfte, vem tilltalas och på vilket sätt?

- Vem vänder man sig till?
- Hur adresserar man publiken? Vilket perspektiv erbjuds publiken?
- Vem är det som berättar? Vilket är hans/hennes/deras perspektiv?
- Vilka frågor ställs? Till vem? Av vem?
- Hur står de olika personerna i programmet i relation till varandra?
- Hur står de olika personerna i programmet i relation till den föreställda publiken? Vilka gemenskaper/utanförskap skapas?

Diskursiv diskriminering – Kan programmets representationer av personer med funktionshinder anses vara av diskriminerande karaktär?

Förekommer tecken som tyder på:

- Stereotypifiering?
- Distansering?
- Exkludering?
- Nedvärdering?
- Objektivifiering?
- Förslag som pekar mot icke-språklig negativ särbehandling?